

Wallenbeeks Nieuwsbrief 15.

Wat is waar?

Een eerbetoon aan L.M. de Rijk.¹

Linguistic Turn 1.

In de epoche van de verwetenschappelijking hebben filosofen het niet gemakkelijk - zolang ze hun ontologische pretenties handhaven.

Filosofie als ontologie is - dat heeft Carnap overtuigend aangetoond - gereduceerd tot pragmatische semantiek.

Filosofie betrof de wat-is vraag, en dus de vraag naar de identiteit of het wezen van de dingen. Beweringen daarover zijn inhoudsloos. Zij zijn extern. Ontoetsbaar. Ontoegankelijk voor ervaring.

Filosofische beweringen betreffen taalsystemen. Die zijn hoogstens te beoordelen op hun nut, niet op hun waarheid.

De reductie van ontologie tot semantiek heet de *linguistic turn*.

De reductie van de filosofie is nog desastreuzer voor haar *geschiedenis*. Wat is het *filosofische* daarvan?

Als de geschiedenis van de filosofie wetenschappelijke geschiedschrijving is, dan is ze filosofisch irrelevant, allereerst omdat zij niet filosofisch is en vervolgens omdat zij iets beschrijft dat voorbij is, zoiets als de geschiedenis van de riek of het heksenproces.

Voor zover ik weet laten historische filosofen zelden iets merken van een besef dat er een onderscheid zou moeten zijn tussen *filosofische* geschiedschrijving en *wetenschappelijke*, laat staan dat ze vertellen waar dat onderscheid gezocht moet worden en wat het filosofische is van hun onderneming.

Een uitzondering vormt het denken van De Rijk.

¹ Ik bedank Lucien van Beek, Bert Bos, Frans de Haas, Haedewych van Kampen en Jeroen van Rijen voor hun commentaar op eerdere versies van deze nieuwsbrief.

Diens filosofische geschiedschrijving van Plato en Aristoteles wordt weinig gerecipieerd. Dat verbaast mij niet: wat hij schrijft ondermijnt de vanzelfsprekendheden waar de historici van de filosofie van leven.

De Rijk *is* een historicus pur sang. Hij *is* wetenschappelijk. Zelfs op het naieve af, wanneer hij aan het begin van zijn Aristotelesboek de indeling in systematische en historische filosofie als vanzelfsprekend aanneemt en daaraan toevoegt dat het maar gevaarlijk is om met Aristoteles in discussie te gaan.²

Tegelijk is er iets anders gaande. In navolging van Heideggers leerling *Prauss*, dus indirect onder invloed van het denken van *Heidegger*, doet De Rijk iets buitengewoons.

Hij praat niet zomaar over de teksten, de opinies of woorden van Plato en Aristoteles. Hij maakt een kwartslag, in die zin dat hij zich afvraagt *hoe zij spreken, hoe zij toegang hebben tot datgene wat er is*.

De verhouding tussen het doen van uitspraken en naamgeving, dus het vraagstuk van waarheid en betekenis, is leidend voor zijn geschiedschrijving.

De Rijk wijst erop: hoe vanzelfsprekend het ook is om waarheid en onwaarheid te binden aan uitspraken, wat Kant noemt: *Erweiterungsurteile*, toch heeft *noch Plato noch Aristoteles ooit een uitspraak gedaan in de ons bekende zin*.

- Met betrekking tot *Plato* is het nodig: *to dismiss the entire notion of predication and regard Plato throughout the dialogues with naming only*.³

- Met betrekking tot *Aristoteles*: voor zover daar gesproken wordt op een propositionele manier is de aard van de uitspraak heel anders dan de overgeleverde S is P structuur.⁴ Maar echte kennis is voor Aristoteles, net als voor Plato, *niet* het doen van uitspraken maar *naamgeving*. Echt kennen is categoriseren. Categoriseren is het vinden van een naam die de aard van een ding zo aangeeft als het is.⁵

Wat De Rijk hier laat zien is *filosofisch* relevant.

² De Rijk, *A I*, p.7N.

³ De Rijk, *PS*, p. 324.

⁴ De Rijk, *A I*, p. 80.

⁵ De Rijk, *A I*, p. 369.

De toegang tot Plato en Aristoteles is niet langer vanzelfsprekend. Zij spreken anders dan verwacht. Zij geven namen. Zij spreken *semantisch*.

Hier begint de filosofische schoen te wringen.

De Rijk is en blijft wetenschappelijk historicus, ondanks zijn eigen kwartslag.

Hij hanteert een *golden rule of interpretation*:

*our overall remarks about an author must continually stand the test of confrontation with what our author himself has to say.*⁶

Kan De Rijk zijn eigen gouden regel handhaven wanneer hij wijst op het semantische van de filosofie als ontologie?

Hij zegt over Aristoteles' ontologie: *Aristotle's doctrine of being qua being should be studied in terms of Aristotelian semantics.*⁷

Maar: is de semantiek van Aristoteles dezelfde als de hedendaagse?

Neen.

Voor Plato en Aristoteles is het vinden van namen de *kern van de ontologie*.

Het *filosofische* van *Plato's* semantiek is dat namen *extra-linguistic entities* betreffen – die correct benoemd worden of niet.⁸

En *Aristoteles'* semantische inzichten *somehow disclose the diverse features of extra-linguistic 'reality'*⁹.

Voor Plato en Aristoteles was er een *semantische waarheidsvraag*: geeft de taal de dingen echt weer zoals ze zijn? Zijn de namen die gebruikt worden *waar*?¹⁰

Sindsdien heeft de grote reductie de filosofie in haar greep gekregen.

Carnap heeft de ontologie tot semantiek *gereduceerd*, dat wil zeggen: de semantiek ontdaan van iedere ontologische aanspraak.

Wat is het wezen van een aardappel?

Die vraag kan zo niet beantwoord worden, want de formulering ervan is niet helder. Een wezen, waar moest ik dat zoeken?

⁶ De Rijk, *A I*, p. 369.

⁷ De Rijk, *A I*, p. 12

⁸ De Rijk, *PS*, p. 248.

⁹ De Rijk, *A I*, p. 15.

¹⁰ De Rijk, *PS*, p. 29N: What counts for Plato is the significative force of words.

Zij komt neer op de vraag: wat is de *betekenis* van de *naam aardappel*?

Die is niets anders dan het gebruik ervan.

De vraag heeft haar filosofisch gehalte verloren.¹¹

Waar filosofen hun status vandaan haalden - elementen, wezens, fundamenteën - maakt deel uit van linguïstische kaders.

Alleen *daarbinnen* zijn er ware en onware uitspraken.

De taalkaders zelf – die kunnen met de erdoor ingedeelde werkelijkheid niet vergeleken worden en zijn dus *willekeurig*, noch waar noch onwaar. De zin ervan is *pragmatisch*.

Een semantisch systeem dat niet werkt, dat verdwijnt vanzelf in de *struggle for existence*.¹²

Sinds de omwenteling van de taal spreekt het vanzelf: waar of onwaar, dat zijn alleen *uitspraken*, beweringen. Namen niet, die zijn hoogstens zinvol.

Waarheid is naar haar aard *propositioneel*.

De filosofie blijft weinig anders over dan haar eigen geschiedenis propositioneel (dus wetenschappelijk) in kaart te brengen.

Die gedachtegang wordt door De Rijk overgenomen - hoe kan het ook anders. Wie onttrekt zich aan de grote reductie?

Voor De Rijk staat het vast: waarheid is gebonden aan uitspraken. Namen kunnen waar noch onwaar zijn. *Modern linguistics* is geïnteresseerd in taal, niet in het onthullen van een extra-linguïstische 'realiteit' - niet voor niets tussen aanhalingstekens gezet door De Rijk.¹³

De Rijk hanteert een niet-ontologisch, gereduceerd *linguistic or rather semantic point of view*.¹⁴

Met betrekking tot *Plato* houdt dat in: de *entity* waar *Plato* naar denkt te verwijzen is *binnentaals*. *Plato's* ideeënleer is de *hypostasering van een logico-semantisch significaat*.

¹¹ Wittgenstein, *PU*, par. 371, 373: Das *Wesen* ist in der Grammatik ausgesprochen. ... Welche Art von Gegenstand etwas ist, sagt die Grammatik.

¹² Carnap, *ESO*, p. 78-79: An alleged statement of the reality of the system of entities is a pseudo-statement without cognitive content. To be sure, we have to face at this point an important question; but it is a practical, not a theoretical question; it is the question of whether or not to accept the new linguistic forms. The acceptance cannot be judged as being either true or false because it is not an assertion. It can only be judged as being more or less expedient, fruitful, conducive to the aim for which the language is intended. Judgments of this kind supply the motivation for the decision of accepting or rejecting the kind of entities.

¹³ De Rijk, *A I*, p. 15.

¹⁴ De Rijk, *PS*, p. 252.

Plato's denken gereduceerd tot semantiek – *gereduceerde* semantiek.

Met betrekking tot *Aristoteles* hetzelfde patroon. Aristoteles *denkt* dat hij de aard der dingen ontsluit. Maar De Rijk merkt het op: dit is niets dan semantiek¹⁵

Aristoteles' 'ontologie' bestaat uit *rational garments*.¹⁶

Het filosofische van de semantiek is verdwenen.¹⁷ Dus De Rijks semantiek is niet en nooit die van Plato en Aristoteles. Zijn *golden rule* is een schijnmanoeuvre.

De Rijks filosofische kwartslag is ten halve gekeerd.

Hij schrikt terug voor de consequentie: als de gouden regel geldt, dan moet niet alleen het semantische, maar ook het ontologisch-semantische van Plato en Aristoteles' denken ernstig genomen worden.

Maar dan kan ik niet langer naieverwijze in *proposities* spreken over *hun* waarheid die alleen blijkt in *naamgeving*, terwijl *ik* tot een dergelijke filosofische naamgeving niet in staat ben.

De Rijks gereduceerde semantiek *sluit op voorhand iedere filosofie uit*. Ontologie was ontologische semantiek. Reduceer ik die tot pragmatische semantiek, dan ontnem ik mij iedere mogelijkheid van filosofische relevantie - terwijl die mogelijkheid *juist is geopend* door de Rijks wending tot de verhouding tussen naamgeving en propositie met betrekking tot de vraag naar waarheid en onwaarheid.

Doordat De Rijk in zijn wending ten halve keert bedreigt hem iets vreselijks: duizenden bladzijden heeft hij volgeschreven over Plato en Aristoteles, terwijl *alles* wat hij schreef iets compleet zinloos betrof, namelijk een even onmogelijke als gedateerde ontologische semantiek.

Dat kan *ik* nu weer niet over mijn kant laten gaan. De Rijk verdient beter dan De Rijk.

Mij gaat het *niet* om een renaissance van de filosofische naamgeving zoals die bij Plato en Aristoteles te vinden is, *wel* om de vraag of in de reductie van waarheid tot uitspraken en de

¹⁵ De Rijk, *A I*, p. 10-12.

¹⁶ De Rijk, *A I*, p. 15-6: Thus we find philosophers such as Plato and Aristotle, in their search for the true nature of things, making various attempts to present certain linguistic tendencies in rational garments.

¹⁷ De Rijk, *PS*, p. 217 over de *Cratylus*: it is linguistic speculation serving an epistemological end and mainly an investigation into the (whether natural or merely conventional) appropriateness of names to what they signify.

pragmatische reductie van de naamgeving niet een ongeboren filosofisch kind met het metafysisch badwater is weggegooid.

Ik zal laten zien dat de disjunctie van betekenis en waarheid, die haar oorsprong vindt in Aristoteles' *De Interpretatione*, een semantische denkdwang inhoudt die filosofie van haar mogelijkheid berooft - een roof die teruggevorderd kan worden.

Om dit te laten zien is het nodig om te wijzen op een ander aspect van de *linguistic turn*, een aspect dat erop wijst dat, in tegenstelling tot de instrumentele semantiek van Carnap, een *filosofische semantiek* - heel anders dan die van Plato en Aristoteles - mogelijk en noodzakelijk is.

Linguistic Turn 2.

In de grote reductie is gebleken dat de taal geen beeld en geen afbeelding is van iets anders. Wat er overblijft: de taal als handeling, woorden als instrumenten.

Die gedachte bepaalt de semantiek van De Rijk.¹⁸

Semantiek is ontwerp, begripsconstructie. De ontworpen categorieën zijn arbeidshypothesen. Ze worden gehandhaafd of niet op basis van hun effectiviteit.

De Rijk geeft het voorbeeld van de periodisering binnen de geschiedwetenschap. Die *heeft het karakter van een ontwerp en is niet [...] een beschrijving van articulaties die zich objectief, voorafgaande aan ieder historisch denken in het verleden voordoen.*¹⁹

Semantiek is voor de Rijk als vanzelfsprekend *pragmatiek*. Dat blijkt uit zijn *evaluatie* van het *aristotelische wetenschapsbegrip vanuit onze tijd*.²⁰ De gedachte dat de taal de geleidingen van de werkelijkheid volgt moest wel leiden tot *tunneldenken*.²¹ Het Griekse denken bleef zich, tot in het absurde, bewegen binnen modellen die geacht werden te corresponderen met de

¹⁸ Het volgende stuk is voor een belangrijk deel ontleend aan de Bachelorscriptie van Thomas van Vroonhoven, *Filosofie en de logos apophantikos van Aristoteles*, binnenkort te vinden op www.filosofie.info.

¹⁹ De Rijk *A I*, p. 115.

²⁰ De Rijk, *RT*, p. 110-11.

²¹ De Rijk, *RT*, p. 114: Het denken bleef immers *obligaat* gebonden aan een aan alle denken voorafgaande werkelijkheid, die bepaalde articulaties vertoont die wij door middel van onze in de natuurlijke taal gegeven tien [...] categoriale geleidingen kunnen opsporen en via onderscheidene focalisering benaderen.

voorgegeven werkelijkheid. *Dit maakte de focus tot een fuik. Het moderne wetenschappelijk denken kent, dankzij zijn ongebonden creativiteit, die beperkingen niet* (ibid).

Wat voor Plato en Aristoteles de kern was van hun ontologie, naamgeving als onthulling van wat er is, dat is voor De Rijk quatsch. Hij vindt dat *zuiver semantisch gezien, het waarheidskarakter van een denotatie er in beginsel niet toe doet. Vanuit semantisch oogpunt is alleen interessant hoe een object ter sprake gebracht kan worden.*²²

Maar: *kan* taal gereduceerd worden tot instrument?

Dat is onmogelijk.

Taal immers bestaat als herhaling. Zoals Wittgenstein zegt: een woord heeft alleen in het herhaaldelijk gebruik betekenis.

Dat houdt in dat het gebruik van taal altijd bestaat als de herhaling *van een al bestaand sporenpatroon*: wat er behouden is gebleven van taalgebruik uit het verleden.

Fundamentele woorden en onderdelen daarvan zijn oud, duizenden jaren. Zij zijn de top van een ijsberg *die geen enkele taalgebruiker overziet*.

Het is een fictie om te denken dat *ik* iemand ben die de taal kan gebruiken als mijn instrument. De taal is zo ver reikend en zo weinig te overzien voor mijn eindige denken, dat ik het uitgangspunt van het *ik denk* moet opgeven.

Wanneer ik denk iets te bedenken, dan word ik tevoren gestuurd door de taal als sporenkolonie die ik niet overzie.

Dit impliceert dat De Rijks *golden rule* naïef is. Hij denkt dat Aristoteles woorden gebruikt en hij ook, en dat hij bovendien nog in staat is om die woorden in hun onderlinge verhouding te overzien.

Dat is onhoudbaar semantisch cartesianisme.

De Rijk is blijven staan bij de eerste linguïstische wending: taal als pragmatiek. De tweede heeft hij niet meegemaakt: de taal als het ondoordringbaar omgevende voor het repetitief gebruik ervan.

²² De Rijk, *RT*, p. 72.

Maar: zo doemt er *wel* een mogelijkheid op voor een *filosofische* geschiedenis van de filosofie.

Allerlei woorden en woordpatronen zijn zo vanzelfsprekend dat ik erdoor ben omgeven, zonder ze in het vizier te kunnen krijgen.

Woorden hebben een *lange* geschiedenis.

Dezelfde woorden die mij nu omgeven waren er, al dan niet vertaald, al bij het begin van het filosofisch nadenken.

Maar diezelfde woorden (bij voorbeeld *archè, on/zijnd, logos, waarheid*) spraken toentertijd *anders* dan nu.

Het is zelfs niet uitgesloten dat de woorden zo weids zijn, dat zij mogelijkheden bevatten die noch toen noch nu zijn uitgeput.

Wie weet, kan ik, doordat Aristoteles het zelfde woord anders gebruikte dan ik, gewezen worden op het vanzelfsprekende van de woorden waarvan ik dacht dat het de mijne waren.

Wie weet, kan ik, over en weer gaand tussen Aristoteles en mij zelf, een mogelijkheid van zo'n woord vinden die noch door de een noch door de ander is gezien.

Het concrete voorbeeld hiervan: de semantiek van waarheid en onwaarheid.

Niets is vanzelfsprekender dan de verbinding tussen waarheid en de uitspraak.

Iets anders dan een uitspraak - een woord of een opeenvolging van woorden of een vraag of een verzoek - *kan* niet waar zijn of onwaar.

De oorsprong van deze semantiek ligt bij de interpretatie van Aristoteles. Schijnbaar wordt zij geïnaugureerd door *De Interpretatione*.

Nu krijg ik zicht op mijn eigen vanzelfsprekende semantiek.

De Rijk laat namelijk zien dat *voor Aristoteles* waarheid geenszins aan de uitspraak gebonden is - zeker die van de filosofie niet.

De Rijk kan deze gedachte, gezien de semantische reductie waaraan hij met handen en voeten gebonden is, evenwel niet ernstig nemen.

Ik zal nu proberen om te laten zien dat, in het licht van de *tweede draai van de linguistic turn*, er wel degelijk een mogelijkheid is om op een ongekende manier *filosofisch semantisch te zijn* om zo *waarheid los te maken van de knellende band met de propositie*, zodat de mogelijkheid van een *filosofische geschiedenis van de filosofie* opdoemt.

Stellen 1.

Aristoteles over grammatica en taal – in *Peri Hermeneias*.

Πρῶτον δεῖ θέσθαι τί ὄνομα καὶ τί ῥῆμα, ἔπειτα τί ἐστὶν ἀπόφασις καὶ κατάφασις καὶ ἀπόφανσις καὶ λόγος.²³

Allereerst moet gesteld worden wat een naam en wat een toeschrijving, vervolgens wat ontkenning en bevestiging is, beweren en spreken.

Het verbaast mij niet dat er in de Aristotelesliteratuur (ook bij de Rijk niet!) weinig wordt ingegaan op de hamvraag, die alles bepalend is voor de manier waarop Aristoteles' semantiek begrepen moet worden. Die luidt: wat is hier *stellen*?

Deze vraag wordt niet *gesteld* omdat zij een verlegenheid verbergt voor de bestaande geschiedenis van de filosofie.

Binnen de vanzelfsprekendheid van de hier heersende semantiek is stellen *of* propositioneel (dan kan het waar of onwaar blijken te zijn) *of* semantisch - maar dan is het een zaak van pragmatiek.

Maar wat Aristoteles zegt kan op geen van beide manieren begrepen worden.

Doet Aristoteles hier uitspraken?

Dan zijn die irrelevant, want dan had hij *empirische wetenschap* moeten bedrijven. Hij zou zich dan afgevraagd hebben hoe woorden als *onoma* en *rhèma in feite* gebruikt werden.

Filosofisch is dat niet.

Bedrijft hij dan semantiek?

In dat geval stelt Aristoteles niets vast, hij stelt het in. (Zoals het Duits het onderscheid kent tussen *feststellen* en *festsetzen*).

Dan betekent *thesthai*: dat de betekenis van een woord wordt vastgelegd, overeenkomstig afspraak of conventie.

²³ Aristoteles, *DI*, 16a1.

Het vastleggen van woordbetekenissen - dat is lexicografie, *geen* filosofie.

Het woord *thesthai* wordt wel vertaald als *definiëren*.

Dat woord is dubbelzinnig, net als *De Rijks* vertaling: *to settle*.

Het kan duiden op het vastleggen van een betekenis - filosofisch irrelevant.

Of om het filosofisch omgrenzen van een wezen: dat is na de grote reductie onmogelijk.

Telkens weer beschrijft De Rijk het semantisch stellen door Aristoteles *pragmatisch*. In de *Analytica Posteriora* bespreekt Aristoteles de vraag wat 'echt kennen' is: (*epistasthai*), zoals wij dat gesteld hebben (*hoion ethemen*). De Rijk noemt dit stellen: *coinage of technical terms*.²⁴ De definitie van kennen heeft in zijn ogen een *stipulatief* karakter.²⁵ De wet van de non-contradictie noemt hij dan ook een *construct*, een *raamwerk* en een *kader*.²⁶

Voor *Aristoteles* is het stellen van ontologisch belang, voor de Rijk is dat onmogelijk.

Zijn gouden regel is van klatergoud.

Wat is *dan* de status van Aristoteles' opmerkingen in *De Interpretatione*?

Ze schijnen op theoretisch inzicht te berusten, maar dat kan niet. Aristoteles erkent alleen *mathematica*, *fysica* en *theologie* of *metafysica* als zodanig.²⁷

De gedachte dat Aristoteles in *De Interpretatione* alleen zijn filosofische *werktuigen* inventariseert ligt na de reductie voor de hand.

De taal en *De Interpretatione* als *organon*.

Sinds *De Interpretatione* is *onduidelijk* wat de status is van filosofisch-semantische aanspraken op waarheid: filosofie is of quasi-empirie of onmogelijke wezenskennis - maar eigenlijk een veredeld woordenboek.

Dit alles gaat niet op.

Het stellen dat hier in het geding is - dat valt niet binnen het overgeleverde kader van waarheid en betekenis.

Dat wordt duidelijk uit het spreken van Aristoteles.

²⁴ De Rijk, *A I*, p. 602N139.

²⁵ De Rijk, *A I*, p. 601.

²⁶ De Rijk, *RT*, p. 115-16.

²⁷ Aristoteles, *Met*, 1005b3.

Die zegt dat alles wat spreken betreft *sēmantikē* is. Zoiets als *mens betekent* iets, al zeg je daarmee nog niet of hij is of niet.

Wat is het *semantische* stellen?

Je kunt iemand een val stellen of de zeilen van je boot stellen. Je stelt ergens paal en perk aan of een termijn.

In deze gevallen *doe* je iets, je verandert iets in de wereld.

Wanneer je, zoals Aristoteles, stelt *wat iets is*, wat een naam en wat een attribuut is - dan is dat een *heel ander stellen*, waarin je niets in de wereld verandert.

Daar is *betekenis* in het geding en die heeft van alles te zeggen over *hoe het is*.

Zo staat het in *De Interpretatione*:

Λόγος δέ ἐστι φωνὴ σημαντικὴ ἢς τῶν μερῶν τι σημαντικόν ἐστι κεχωρισμένον, ὡς φάσις, ἀλλ' οὐχ ὡς κατάφασις ἢ ἀπόφασις. Λέγω δέ, οἷον ἄνθρωπος σημαίνει μὲν τι, ἀλλ' οὐχ ὅτι ἔστιν ἢ οὐκ ἔστιν· ἀλλ' ἔσται κατάφασις ἢ ἀπόφασις ἐάν τι προστεθῆ.²⁸

Spraak is betekenisvol stemgeluid. Van de onderdelen daarvan zijn sommige los daarvan betekenisvol, als spreken. Maar niet als bevestiging of ontkenning. Ik zeg het zo: mens betekent weliswaar iets, maar niet dat het is of niet; er zal daarentegen sprake zijn van bevestiging of ontkenning wanneer er iets bij geplaatst (bij geponeerd) wordt.

De vraag die in het semantisch pragmatisme weggevallen is luidt: wat is eigen aan het stellen met betrekking tot woorden?

Hier doemt het begin op van een betekenis van *stellen* die mij tot op heden ontgaan is.

Wanneer ik stel wat de betekenis is van een woord, dan kan ik ook zeggen dat ik deze betekenis vastleg, voorleg, overleg, neerleg.

Het woord *leggen* maakt duidelijk dat er bij leggen of stellen geen sprake hoeft te zijn van een verplaatsing. Het kan erom gaan *dat iets zijn plaats vindt en zo van zich blijkt geeft*.

²⁸ Aristoteles, *DI*, 16b27.

Als ik spreek dan stel ik, dat wil zeggen: ik laat dankzij een woord iets verschijnen zoals het is of niet.

Het Griekse woord *thesis* kan dan ook duiden op een situatie, een positie in de zin van een plaats.

In het zeggen van een woord geef ik een ding zijn plaats, dat wil zeggen: ik laat datgene wat benoemd wordt dankzij dit woord verschijnen.

Stellen in woorden is niet vaststellen *of* vastleggen. Het is in de eerste plaats: iets zo voorleggen dat het vanuit zichzelf van zich blijkt geeft.

Heidegger is degene geweest die, dankzij de confrontatie tussen het Griekse *thesis* en de hedendaagse these, het semantische stellen aan de alleenheerschappij van de pragmatiek heeft weten te onttrekken.

Auch dort, wo die Bedeutung der griechischen *thesis* in die Nähe dessen gelangt, was wir ein Setzen und Stellen nennen, auch dort meint für die Griechen das Gesetzte stets das zum Vorliegen Gekommene und also Vorliegende. Das Gestellte ist das in seinen Stand Freigelassene, nicht das durch unser Leisten Bewirkte und so von uns Abhängige. [...] Im Liegenden und im Stehenden waltet dies als das Wesentliche, daß es, von sich aus herbeikommend, erscheint.²⁹

Hiermee is de weg geopend om ook na de grote reductie betekenis in verband te brengen met waarheid.

Plato en Aristoteles wijzen erop: het semantische is *déloun*, openbaren, duidelijk maken.

Dat is stellen, maar geen pragmatiek en zeker geen propositie. Het is stellen in de zin van onthullen en verhullen.

En dus, in zekere zin: waar of onwaar.

Stellen 2.

Nu het doen van uitspraken.

²⁹ Heidegger, *GA 8*, p. 204.

Dankzij De Rijk is het overduidelijk: een propositie wordt gesteld, geponeerd. Dit poneren is *niet* de 'synthese' van een 'subject' met een 'predicaat'. Er bestaat geen *S is P* structuur, noch bij Aristoteles, noch elders.

Maar wat is dit stellen?

De Rijk zegt: de inhoud van een uitspraak is datgene wat beweerd *kan* worden, de *assertible*.

Er is pas sprake van een uitspraak als deze ook daadwerkelijk beweerd wordt, *gesteld*: *assertion*.

Dat is de zin van het *is* van een uitspraak: dat iemand *stelt* dat de zaken er zo voorstaan.

Zoals Kant zou zeggen: *Sein ist Position*.

De Rijk formuleert zijn pragmatische semantiek zo: *estin* is een *operator*.³⁰

Alleen: wat is dat voor soort operatie, wat is dat voor soort stellen, het voor-stellen, het *proponere* dat in een propositie plaatsvindt?

Het poneren van een propositie is in pragmatische zin onbegrijpelijk. Je doet niet echt iets, je voert geen operatie uit.

Wat treedt in werking? De taal die je omgeeft.

Wat die doet? Zij brengt spreker en besprokene bij elkaar, zodanig dat zij voor elkaar *oplichten, gereleveerd raken*.

Decennia na Heidegger is het ook tot de filologie doorgedrongen dat het *is* van een beweringszin geen copula is maar evenmin kan worden gereduceerd tot *operator*. Ruijgh wijst erop: het *is* roept *aanwezigheid op*.

Als een kind *dat is een paard* roept, dan verschijnt het paard bij de aanwezigen en de aanwezigen bij het paard.³¹

Dankzij de omgevende taal.

³⁰ De Rijk, *A 1*, p. 84.

³¹ Ruijgh, *R*, p. 57 wijst erop dat dit al in de eerste helft van de 19e eeuw opgemerkt werd: Ast dit explicitement dans son lexique que *ên* équivaut ici à *parên* 'était présent' ; noter que *ephainonto* 'se montraient' exprime pratiquement la meme idée que *ên*.

Ruijgh, *VF*, p. 264: à notre avis la valeur fondamentale de *einai* est 'y être – être là, être présent. Elle comporte donc deux traits sémantiques : statique et démonstratif locatif ; - l'élément démonstratif locatif pouvant se référer déictiquement au lieu du locuteur et de la situation de la conversation soit anaphoriquement à un lieu mentionné ou impliqué dans le contexte.

De Rijk ziet niet hoezeer zijn gedachtegang afwijkt van die van Ruijgh: De Rijk, *RT*, p. 28N.

Dit aanwezig zijn is naar zijn aard *plaatselijk*: als ik roep ‘dat is een paard’, dan lokaliseer ik het ten overstaan van de aanwezigen.³²

Het *is* is niet zomaar een *operator*, maar *als operator* een *relevator*, een *bepaler van plaats*.³³

Het stellen van een propositie kan niet beperkt worden tot bevestiging of ontkenning. *Terwijl* je iets bevestigt of ontkent *poneer* je het.

Het poneren is het naar voren laten treden van de ambivalente situatie die *alleen daarbinnen* bevestigd of ontkend kan worden.

Je kunt niets bevestigen of ontkennen wanneer het niet tegelijk *als zodanig* geponeerd is.

De aard van het poneren: een brengen – naar voren brengen, erbij brengen, wegbrengen, van het besprokene, de spreker en de luisteraar tot elkaar, zodanig dat de situatie van zich blijkt geeft, scheef of niet.³⁴

Aristoteles noemt de uitspraak: *logos apophantikos*.

Wat is dit apofantische?

Zeker, het is pragmatisch - maar dan wel op een manier die ervoor zorgt dat er iets onthuld dan wel verhuld raakt.

In eerste instantie is het apofantische *niet*, zoals Heidegger denkt, dat een uitspraak de stand van zaken die in het geding is onthult.

Maar indirect wel.

Het apofantische van een uitspraak is die handeling, waarin een bepaalde situatie duidelijk wordt, die van een gesprek, een *dialectisch* gesprek.

³² De verhouding tussen plaats (*Ort*) en presentie: Ruijgh, *R*, p. 58.

Ruijgh, *R*, p. 60 : ... on peut admettre que dans *par-eimi* ‘je suis présent’, *par-* renforce l’idée locale déjà inhérente à la valeur fondamentale de *eimi*.

³³ Heidegger, *GA* 19, p.183: ... wenn wir bei der *kataphasis* stehen bleiben – “das ist das” -, so ist beim Ansetzen des Sprechens unabgehoben gegeben das Ganze. In der *kataphasis* liegt, sofern sie ein *legein ti kata tinos* ist, daß dat *kath' hou legetai ti*, das, in bezug worauf etwas gesagt wird, im vorhinein schon da, im vorhinein schon unabgehoben gegenständlich ist.

Der *logos* – z.B. “die Tafel ist schwarz” – vollzieht sich so, daß ich dabei im vorhinein im Blick habe das *unabgehobene Ganze*: schwarze Tafel, ein *hen*, ein *on*.

³⁴ Heidegger, *GA* 79, p. 161-2: Sagen ist Bringen als Zubringen, das zugleich wegbringt und uns einbringt in das Gesagte. Die sanfte Gewalt des Bringens durchwaltet das Sagen. Von hier aus erkennen wir erst, inwiefern der *logos* zum be-stimmenden Charakter des Denkens werden konnte.

Je bejaagt in groepsverband een kudde grofwild. De sporen splitsen zich. Welke kant moet je op? Je bevindt je in een ambivalentie, een aporie.

Je onderzoekt de sporen en zegt: de jongere dieren die het best smaken zijn naar links gegaan. Het jachtgezelschap gaat linksaf, op jouw verantwoording.

De propositie maakt een dilemma zichtbaar met het doel er een eind te maken, de *aporia* in een *poros* te veranderen.

Een uitspraak wordt nooit, zoals filosofen hoopten, zo in het wilde weg gedaan - in de trant van *het krijtje is wit* of *Socrates is kaal*.

Dergelijke uitspraken zijn zinloos.

Een uitspraak heeft zin wanneer iemand een ander een vraag voorlegt, een dilemma: *Is het zo dat A de eigenschap B heeft of niet?*

Er wordt een *ambivalentie* geopend en de gesprekspartner wordt opgeroepen een van de mogelijkheden te *kiezen*, en zich daaraan te committeren.

Zijn antwoord is tevens een beslissing, een *apo-krisis*.

Daarmee stelt de gesprekspartner zich bloot: hij geeft van zichzelf blijk (*apophainetai*), door een van de mogelijkheden te kiezen.³⁵ Het moet maar blijken of hij het bij het rechte eind heeft of niet.

Vandaar dat een uitspraak, binnen de context van een gesprek, een praktische betekenis heeft: iemand is assertief (Latijn: *assero*, *aanspraak maken op*, *staande houden*) en stelt zich aldus bloot aan een risico. Daarna blijkt of hij dat wel of niet terecht heeft genomen.

Een uitspraak, een echte, een apofantische, is naar haar aard *empirisch*, *beproefbaar door ervaring* in de loop van het handelen.

Tot een uitspraak behoort – en dat geeft nog duidelijker de pragmatische aard ervan aan – dat zij *echt* geponeerd wordt. Dat is alleen dan het geval wanneer er sprake is van een dilemma, een barrière, een *aporie*. Geen uitspraak wanneer die niet ontstaat in een *aporetische situatie*. Wat voor iedereen vanzelfsprekend is – dat kan nooit een uitspraak worden.³⁶

De tekening door aporie en doorgang is de *technologische* zin van een uitspraak.

Het gesprek over een dilemma is niet oeverloos.

Het tendeert naar een beslissing.

³⁵ Aristoteles, *DI*, 20b27-29.

³⁶ Aristoteles, *Top*, 104a2-10, 105a2f. Zie scriptie Van Vroonhoven.

De woorden rond de *logos apophantikos*, maar ook de manier waarop deze zinsnede vertaald is – dat alles heeft een *juridische* bijklank – een *oordeel* wordt *geveld*.

Net als de rechtspraak leidt *apophansis* tot een scheiding die een belemmerende onbeslistheid wegneemt. Er wordt een beslissing (*krisis*) genomen, een vonnis uitgesproken.³⁷

Op die manier kun je je weg voortzetten, je kunt verder komen.

Je oordeel is een echt *Erweiterungsurteil*.

Dit verduidelijkt de aard van de apofantische praktijk. Die bestaat als *het laten blijken* van iets: degene die zich achter een uitspraak stelt geeft zich bloot. Hij geeft blijk van zichzelf. Daardoor geeft ook datgene wat in de uitspraak in het geding is van zich blijk: het vertoont zich, binnen het kader van doorgankelijkheid en ondoorgankelijkheid, met het oog op een beslissing met betrekking tot waar of onwaar.

Niet alleen het semantische stellen, ook het propositionele is onthullend en verhullend.

Stellen 3.

Is het niet *vanzelfsprekend* dat een propositie niet *puur* pragmatisch is? Zij heeft immers naast een operator ook een *inhoud*.

Ja?

Ik scheur met mijn kar door de stegen van Florence.

Mijn bijrijder roept: *Die weg is te smal!*

Daar wordt iets geponeerd - maar *wat* er geponeerd wordt is toch een inhoud: de smalle weg of dat de weg te smal is - dat is de propositionele inhoud.

Die heeft op zich nog geen functie.

Hij krijgt die op het moment dat de bijrijder dit ook echt *beweert*.³⁸

³⁷ Van Vroonhoven, *Filosofie en de logos apophantikos van Aristoteles*, p. 20-21.

³⁸ De Rijk, *A 1*, p. 109: ... the assertibles are states of affairs (*pragmata*) which *might be held* to be part of the outside world, but perhaps are not really the case. ... They have by themselves no truth-value, and do not obtain it until they are (rightly or wrongly) applied to the real world by using them in an assertion.

De Aristotelische gedachte – verwoord door De Rijk - is dat *dezelfde* propositionele betekenis in *allerlei* pragmatische contexten te gebruiken is: in een vraag, een oproep, een bevel, een verzoek.

Een uitspraak is niet de samenstelling van een predicaat met een subject, maar een heel ander samenstel, namelijk van een propositionele inhoud (*assertible, constative*) met het stellen ervan (*assertion, performative*).

Dit heet de *taalpragmatiek*. De namen Frege, Austin en Searle zijn ermee verbonden.

De Rijk volgt deze.

Pragmatiek: *het is zo dat...*

Inhoud: *dat de weg te smal is.*

Hier is de *linguistic turn* ten halve gekeerd.

Dit zogeheten pragmatisme van Aristoteles, Austin, Searle en De Rijk is een metafysisch wangedrocht.

1. Het semipragmatisme lost de problemen van de S is P gedachte niet op maar verschuift ze naar de *assertible*: een attribuut wordt aan een *subjectum* toegekend (smalheid aan de weg). Een onmogelijke combinatie: hoe wil je smalheid aan een weg koppelen?

2. Alle verdreven metafysica keert terug door de onduidelijkheid van het *dat* in de propositie dat handeling en inhoud moet verbinden: hoe verhouden die zich tot elkaar? De semipragmatische gedachte eet van twee wallen tegelijk en raakt daardoor tussen de wal en het schip in.

Het pragmatische is iets *reëls*. De ‘inhoud’ daarentegen *ideëel*.

Hoe wilde je die met elkaar rijmen zonder terug te vallen in een metafysica die het geestelijke van het materiële onderscheidt en hun verschil niet weet te verwoorden?³⁹

3. Het propositioneel semipragmatisme is een compromis dat geen stand houdt binnen de eerste draai van de *linguistic turn*. Die eerste wending immers leidt tot de *alomtegenwoordigheid* van het pragmatische.

³⁹ Heidegger, *GA 2*, p. 287: Und ist nicht mit Rücksicht auf das “wirkliche” Urteilen des Geurteilten die Trennung von realem Vollzug und idealem Gehalt überhaupt unberechtigt? Wird die Wirklichkeit des Erkennens und Urteilens nicht in zwei Seinsweisen und “Schichten” auseinandergebrochen, deren Zusammenstückung die Seinsart des Erkennens nie trifft?

Het is *onnodig* om aan een propositie een ideële inhoud toe te voegen: het handelen, de ambivalentie, de situatie en de beslissing daarbinnen laten zien wat de betekenis ervan is – zonder verdere intenties of intentia.

Zeker, een uitspraak is indirect. Er wordt een stap terug gezet, zodat een situatie helder wordt of niet.

Is dat het genereren van een *propositionele inhoud*?

De zin van het overwegen is niets anders dan de invoer van informatie met het oog op overlevingscalculatie.

De *inhoud* is van de calculus is irrelevant.

Zolang zij het overleven maar dient.⁴⁰

4. In het spreken *zijn* er geen propositionele inhouden die hetzelfde blijven terwijl zij in waarschuwingen, mededelingen of verzoeken worden ingezet.

Ik behoor tot de gemeentewerken van Florence en ik zeg tegen een aannemer: *Verbreed die smalle weg!*

Dan is de manier van verschijnen van de smalle weg zelf een andere dan die voor mij als verkeersdeelnemer.

De bevelscontext contamineert onmiddellijk de zogeheten inhoud.⁴¹

Betekenis en waarheid

De toekenning van betekenis aan namen of propositionele inhouden en van waarheid aan de volledige propositie, terwijl betekenisdragers noch waar noch onwaar kunnen zijn, dat is vandaag de dag een vanzelfsprekendheid - die aan Aristoteles wordt toegeschreven.

Aristoteles' *De Interpretatione*: ieder spreken (*logos*) is vol *betekenis*, net als de onderdelen ervan (de woorden). *Waar of onwaar* is het daarmee nog niet. Daarvoor is stellen noodzakelijk.

⁴⁰ Zie Oudemans, *EF*, p. 107.

⁴¹ Heidegger, *GA* 29/30, p. 437: Denn das in einem Wunsch Gewünschte ist nicht der Gehalt des Wunschsatzes. In einem Wunschsatz spreche ich mich auch nicht über das Gewünschte aus, sondern spreche ich mich aus als das Gewünschte wünschend.

Περὶ γὰρ σύνθεσιν καὶ διαίρεσιν ἔστι τὸ ψευδὸς καὶ τὸ ἀληθές. Τὰ μὲν οὖν ὀνόματα αὐτὰ καὶ τὰ ῥήματα ἔοικε τῷ ἄνευ συνθέσεως καὶ διαίρεσεως νοήματι, οἷον τὸ ἄνθρωπος ἢ τὸ λευκόν, ὅταν μὴ προστεθῇ τι· οὔτε γὰρ ψευδὸς οὔτε ἀληθές πω. Σημεῖον δ' ἔστι τοῦδε· καὶ γὰρ ὁ τραγέλαφος σημαίνει μὲν τι, οὔπω δὲ ἀληθές ἢ ψευδός, ἐὰν μὴ τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι προστεθῇ, ἢ ἀπλῶς ἢ κατὰ χρόνον.⁴²

Omtrent samenstelling en scheiding is er de onwaarheid en het ware. De namen zelf en de attributen lijken op het vernemen dat zonder samenstelling en scheiding is, zoals de naam mens of wit, wanneer er niet iets bij wordt gesteld; dat is namelijk nooit onwaarheid of waar. Maar het is wel een teken van iets; want tragelaphos betekent wel iets, maar niet waar of onwaarheid - tenzij zijn of niet zijn erbij wordt geponeerd, hetzij zonder meer hetzij overeenkomstig een tijd.

Sluiter verwoordt de manier waarop de taal die *De Interpretatione* tekent nog altijd het hedendaagse denken bepaalt:

*Clearly and apodictically, [Aristotle] stated the difference between having meaning and being true, thus for the first time restricting the notion of semanticity to the purely linguistic level, no ontological or logical strings attached.*⁴³

Dit onderscheid is tot de dag van vandaag het element waarbinnen de filosofie zich beweegt.

Kant: *Wahrheit oder Schein sind nicht im Gegenstande, sofern er angeschaut wird, sondern im Urteile über denselben, sofern er gedacht wird.*⁴⁴

Wittgenstein: *Einen Satz verstehen, heißt, wissen was der Fall ist, wenn er wahr ist. ... Sachlagen kann man beschreiben, nicht benennen... Der Name vertritt im Satz den Gegenstand. ... Die Gegenstände kann ich nur nennen.*⁴⁵

Quine: *The peculiarity of statements which sets them apart from other linguistic forms is that they admit of truth and falsity.*⁴⁶

⁴² Aristoteles, *DI*, 16a13.

⁴³ Sluiter, *GT*, p. 150.

⁴⁴ Kant, *KrV*, B 350.

⁴⁵ Wittgenstein, *Tr* 3.144, 3.202, 3.203, 3.221, 4.024.

De Rijk: *naming (appellation) has as such nothing to do with truth.*⁴⁷

Van een *gouden regel* geeft dit alles in elk geval *niet* blijkt.

Aristoteles ziet het namelijk heel anders.

Voor hem is *alles* wat gezegd wordt een representatie van wat ondergaan wordt en primair is datgene wat je ondergaat een representant van de dingen.

Hoe je het ook wendt of keert: dit betreft *waarheid* als *adaequatio*. Die is voor Aristoteles helemaal niet beperkt tot uitspraken, maar betreft *alles* wat gezegd wordt.

Zo staat het bij Aristoteles:

Ἔστι μὲν τὰ ἐν τῇ φωνῇ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων σύμβολα, καὶ τὰ γραφόμενα τῶν ἐν τῇ φωνῇ. Καὶ ὥσπερ οὐδὲ γράμματα πᾶσι τὰ αὐτά, οὐδὲ φωναὶ αἱ αὐταί· ὧν μέντοι ταῦτα σημεῖα πρῶτως, ταῦτα πᾶσι παθήματα τῆς ψυχῆς, καὶ ὧν ταῦτα ὁμοιώματα, πράγματα ἤδη ταῦτά.⁴⁸

De dingen in de stem zijn symbolen van de dingen die in de ziel worden ondergaan. En wat geschreven is zijn tekenen van de dingen in de stem. En zoals het geschreven woord niet voor allen hetzelfde is, zomin zijn de stemklanken dezelfde; en waar die in de eerste plaats de tekenen van zijn, - zieleroerselen - zijn voor allen hetzelfde. En waar die gelijkenissen van zijn – dingen - , zijn zeker hetzelfde.

Dit betekent: de waarheid die aan de propositie wordt toegeschreven *is voor Aristoteles maar een manier waarop waarheid blijkt*.

Waarheid verschijnt op andere, zelfs fundamentele manieren.

Natuurlijk heeft het semantisch pragmatisme *groot* gelijk.

Adaequatio tussen zieleroerselen en de werkelijkheid - dat is een onmogelijkheid. Hoe kunnen dingen in de stem een symbool of gelijkenis of zelfs teken zijn van iets dat zich bevindt in de 'ziel'?

⁴⁶ Quine, *ML*, p. 1.

⁴⁷ De Rijk, *A2*, p. 409.

⁴⁸ Aristoteles, *DI*, 16a4

Hoe daartoe toegang te krijgen? Hoe daar een vergelijking te maken?

Hoe wilde je de ‘gelijkenis’ kunnen zien tussen woorden, zieleroerselen en dingen?

Overigens treft de onmogelijkheid van zoiets als representatie *ook* de waarheid van proposities. Waarheid als *adaequatio* is eenvoudigweg onhoudbaar.⁴⁹

Roepen, zoals De Rijk doet, dat hier geen afbeeldingsrelatie in het geding hoeft te zijn, maar dat het kan gaan om een ‘representatie’ helpt geen zier.⁵⁰

Geen wonder dat de filosofie, nadat zij gezien had dat namen geen representanten van dingen kunnen zijn, de gedachte aan de waarheid van namen overboord heeft gegooid en is overgegaan op een pragmatisch conventionalisme dat waarheid voor de uitspraak reserveert. Alleen: daarmee heeft zij zichzelf overboord gegooid. Wat weer niet kan.

Nemen we de proef op de som.

Tekenen kunnen niets afbeelden of uitbeelden. Zoveel is duidelijk.

Zijn ze *dus* pure pragmatiek?

Dat hangt er vanaf wat je verstaat onder pragmatiek.

Denk een seconde na en je ziet de onmogelijkheid van de pragmatische semantiek.

Of je een kleur *rood* noemt of *rouge* - dat is willekeurig.

De *verhouding* tussen rood, groen en blauw is dat allerminst.

Die zegt iets over hoe het is.

Maar hoe?

Aristoteles noemt de dingen in de stem *symbola*.

Een *symbolon*, dat is een teken: de bezitters van twee helften van een stuk aardewerk weten dat zij of hun nakomelingen met elkaar verbonden zijn.

Beeldt het symbolon iets af, representeert het iets?

⁴⁹ Heidegger, *GA 2*, p. 284: *Aristoteles* sagt: *pathêmata tês psychês tôn pragmatôn homoiômata*, die “Erlebnisse” der Seele, die *noêmata* (“Vorstellungen”), sind Angleichungen an die Dinge. Diese Aussage, die keineswegs als ausdrückliche Wesensdefinition der Wahrheit vorgelegt ist, wurde mit die Veranlassung für die Ausbildung der späteren Formulierung des Wesens der Wahrheit als *adaequatio intellectus et rei*. *Thomas v. Aquin* ... gebraucht für *adaequatio* (Angleichung) auch die Termini *correspondentia* (Entsprechung) und *convenientia* (Uebereinkunft).

⁵⁰ De Rijk, *A I*, p. 193: *homoiôma*: in addition to the basic sense of ‘likeness, image’, ‘replica’, it connotes the idea of ‘being substitutable for’ or ‘representative of’ the object the thing called *homoiôma* is said to be the likeness of, to the effect that an object’s nature may be designated and clarified by its *homoiôma*. Zie ook p. 65.

Niets.

Aan tekenen is *wel degelijk* iets te zien van datgene waarnaar ze verwijzen. Ze zijn, in combinatie met elkaar, *onthullend*.

In Plato's *Cratylus* blijkt, tussen de neus van het conventionalisme en de lippen van het naturalisme door, iets belangrijks.

Een naam wordt vergeleken met een weefspoel.

Je hebt weefspoelen voor dikke en voor dunne wol.

Het onderscheid laat zich zien aan de weefspoel, aan de vormgeving ervan.

Die *lijkt* niet op het weefsel, *past* er niet op, *representeert* het niet, maar is erop *aangepast*.

De weefspoel is een teken dankzij de rationele vormgeving ervan: het is een instrument waaraan te zien is waar het toe dient. Dat is het *eidos* van de weefspoel, de vormgeving met het oog waarop hij is gemaakt en wordt gerepareerd, indien nodig.⁵¹

Een weefspoel kan *beoordeeld* worden op de redelijkheid ervan, *dus op de waarheid ervan*: hij kan geschikt of ongeschikt qua *vormgeving* zijn en correct of incorrect *gebruikt* worden. Hetzelfde met betrekking tot tekenen. Die moeten gevormd worden met het oog op datgene wat ze weergeven.⁵²

Tot de aard van een teken behoort weliswaar dat het als gebruiksvoorwerp is aangepast aan de functie ervan, maar niet aan *direct* gebruik. Het is *indirect*, dat wil zeggen: het manipuleert niet een ding, zoals een weefspoel een weefsel bewerkt, maar *iemands waarnemings- en denkvermogen* en wel *via de omweg van de gedeelde taal*. Daardoor is de ander in staat om de manipulatiepoging op waarde te schatten – er een uitspraak over te doen en vervolgens te weigeren erop in te gaan.

⁵¹ Plato, *Cratylus*, 389a-c: ποῖ βλέπων ὁ τέκτων τὴν κερκίδα ποιεῖ; ἄρ' οὐ πρὸς τοιοῦτόν τι ὁ ἐπεφύκει κερκίζειν; ... Οὐκοῦν ἐπειδὴν δέη λεπτῷ ἱματίῳ ἢ παχεῖ ἢ λινῷ ἢ ἐρεῶ ἢ ὀπιφοῦν τινι κερκίδα ποιεῖν, πάσας μὲν δεῖ τὸ τῆς κερκίδος ἔχειν εἶδος, οἷα δ' ἐκάστῳ καλλίστη πέφυκε, ταύτην ἀποδιδόναι τὴν φύσιν εἰς τὸ ἔργον ἕκαστον; Met het oog waarop vervaardigt de timmerman de weefspoel? Kijkt hij niet naar wat van nature geschikt is om als weefspoel te dienen? ... En wanneer hij een weefspoel moet maken voor kleding die dun of dik, glad, van wol of wat ook is, ben je het er niet mee eens dat het in ieder geval de aanblik moet hebben van een weefspoel, maar ook dat welke weefspoel het best is aangepast op ieder soort weefsel, dat dat soort moet worden gemaakt voor ieder werk? Zie De Rijk, *PS*, p. 244.

⁵² Plato, *Cratylus*, 389d: Ἄρ' οὖν, ὦ βέλτιστε, καὶ τὸ ἐκάστῳ φύσει πεφυκὸς ὄνομα τὸν νομοθέτην ἐκείνον εἰς τοὺς φθόγγους καὶ τὰς συλλαβὰς δεῖ ἐπίστασθαι τιθέναι, καὶ βλέποντα πρὸς αὐτὸ ἐκεῖνο ὃ ἔστιν ὄνομα, πάντα τὰ ὀνόματα ποιεῖν τε καὶ τίθεσθαι... ; Mijn beste, wat betreft namen, moet de wetgever niet zowel weten hoe *die* naam in klanken en lettergrepen te plaatsen, die van nature geschikt is voor de aard ervan en moet hij niet tevens alle namen vervaardigen en neerleggen met het oog op wat een naam zelf is?

Dankzij de *linguistic turn* is de aard van de manipulatie door een teken duidelijk: die is er alleen door een gedeelde geschiedenis van het behoud van vroeger gebruik. Daarmee is iedere verwijzing naar een psychische inhoud, naar zielerorselen, naar intenties of betekenissen overbodig geworden: het heilzame zuur van de linguïstische omwenteling.

Taal is een geheel van tekenen. En tekenen zijn instrumenten.

Maar niet zomaar instrumenten.

Tekenen manipuleren alleen doordat ze behoren tot de eenheid van een tekenwereld – een sporenkolonie.

Een teken: het wijst van zichzelf weg, naar iets dat het aanwijst.

Wat het aanwijst – dat ligt daar niet maar zo, maar bevindt zich, dankzij het taalkarakter van het teken, binnen een *geheel* van verwijzingen, een betekeniswereld.

Dankzij het teken licht datgene op wat aangewezen wordt. Dat gebeurt tegen de achtergrond van een tegelijkertijd ontsloten geheel van verwijzingen.

Mijn rijder roept: *Die weg is te smal!*

Hij wijst met zijn vinger naar de weg en port mij in mijn zij.

Evenzovele tekenen.

Dankzij deze tekenen zie ik niet alleen de weg, maar de weg binnen de hele constellatie, de verhouding van mijn auto tot de weg en alles wat er aan stoepen, huizen, fietsers en wandelaars omheen ligt.

*Zeichen ist nicht ein Ding, das zu einem anderen Ding in zeigender Beziehung steht, sondern ein Zeug, das ein Zeugganzes ausdrücklich in die Umsicht hebt, so daß sich in eins damit die Weltmäßigkeit des Zuhandenen meldet.*⁵³

Dat is het eigenaardige van het manipuleren via een teken: Enerzijds is het *Ent-fernung*: het brengt het besprokene en de ander in mijn nabijheid om te zorgen dat hij de richting neemt die mijn teken aangeeft.

⁵³ Heidegger, *GA 2*, p. 107.

Tegelijkertijd gebeurt er iets anders: het teken is ook *Ausrichtung*, oriëntatie: het laat de ander iets opvallen, het releveert iets, *binnen* de gedeelde omgeving waartegen het gereleveerde afsteekt.

Tekenen onthullen, net als uitspraken.

Het is *niet* mogelijk om betekenis en waarheid zo zonder meer van elkaar te onderscheiden. Uitspraken maken deel uit van de levenspraktijk van het over en weer van vraag en antwoord, tekenen evenzeer.

Uitspraken kunnen correct zijn of incorrect, net als tekenen.

En: beide *laten iets zien of verhullen iets, dankzij hun taalkarakter*.

Dat is een aanwijzing in de tekst van Aristoteles, nu, in de epoche van de linguïstische omwenteling: *zowel namen als uitspraken zijn in de eerste plaats onthullend en verhullend*.

In *Plato's* taal is het gebruik van namen al *dêloun*, *duidelijk maken*, onthullen – of verhullen.⁵⁴ Er is geen twijfel dat namen waar kunnen zijn of onwaar.

Je kunt nu wel beweren dat Plato zo in ‘majeure problemen’ terecht kwam – maar is dat meer dan een metafysische vooringenomenheid die nooit de linguïstische wending heeft doorgemaakt?⁵⁵

Een teken is iets dat *toont* en daarin het handelen, zien en spreken *tekent*.⁵⁶

Door de overheersing van de propositionele waarheid is het onthullingskarakter ervan aan de horizon verdwenen.

Sinds het Hellenisme zijn tekenen niet langer onthullers, maar instrumenten binnen conventionele relaties.⁵⁷

Nu, in de epoche van de omwenteling van de taal, geeft de onvermoede kracht van het *dêloun* van zich blijk, van achter Plato en Aristoteles langs, voor de *linguistic turn* uit.

⁵⁴ Zie het dubbele gebruik van *dêlon* in *Soph* 243d: ἡ δῆλον ὅτι τὸ ὄν φησὶ πρῶτον δεῖν δερευνήσασθαι τί ποθ' οἱ λέγοντες αὐτὸ δηλοῦν ἡγοῦνται;

⁵⁵ Sluiter, *GT*, p. 186: the individual name was taken as the bearer not only of meaning, but also of truth and falsity. Both in the *Cratylus* and in the *Theaetetus*, this has caused major difficulties in investigating the possibility of falsehood. A solution is reached in the *Sophist*.

⁵⁶ Heidegger, *GA* 15, p. 398: Zeignis (*sêma*) muß hier im griechischem Sinn verstanden werden: Es ist nicht etwas, was als “Zeichen” für etwas anderes steht, sondern: das Zeignis ist das, was zeigt und sehen läßt, indem es das zeichnet, was gesehen werden soll.

⁵⁷ Heidegger, *GA* 12, p. 233: Die Uebersetzung versteht die *sêmeia* (das Zeigende), die *symbola* (das Zueinander-haltende) und die *homoiômata* (das Angleichende) durchgängig vom Zeigen her im Sinne des Erscheinenlassens, das seinerseits im Walten der Entbergung (*alêtheia*) beruht.

Wat wordt er onthuld dankzij de tekenen – woorden, zinsdelen of proposities?

Het eenheidskarakter van *wat als geheel ter sprake is*.

Dat de weg te smal is, voor mijn auto – dat wordt onthuld.

Of dat het projectiescherm scheef staat, binnen de collegezaal.

Dat een wagen kraakt, op de weg, of dat Theaetetus zit, in een stoel.

Spreeken als onthullen is het articuleren van het ongearticuleerd voorgegeven betekenisgeheel, bij Plato⁵⁸ en bij Aristoteles.⁵⁹

Déloun - betreft dat niet *uitsluitend* tekenen en namen? Wordt het onderscheid tussen betekenis en propositionele waarheid er niet door *versterkt*?

Bedenk: het *sêmeinein* als *déloun*, dat betreft in de tekst van Aristoteles niet alleen de woorden, maar *ook* de uitgesproken zinnen (*logoi*)⁶⁰ en de *beweerzinnen*. De enkelvoudige beweerzin heet *zowel* semantisch,⁶¹ *als* delotisch⁶²:

Het openen van een wereld *omvat* namen en uitspraken.

De grote aanwijzing van het *déloun* bij Plato en Aristoteles: tekenen, waaronder uitspraken, openen een wereld.

Een propositie is niet primair waar dan wel onwaar.

Primair bevindt zij zich in een ambiguïteit: zij kan waar *of* onwaar zijn *binnen een dankzij de propositie onthulde wereld*.

Zo begint een uitspraak: als *déloun*.

Dus: niet de waarheid hangt aan de uitspraak, maar het is omgekeerd.⁶³

De Rijk spreekt in dit verband niet van een waarheids*claim*, maar van een waarheids*waarde*.

⁵⁸ Heidegger, *GA* 19, p. 600 zegt: dass eigentlich phänomenal der Abhebungsvollzug eines *déloun*, eines *legein*, nicht so läuft, dass zwei Vorstellungen miteinander verbunden werden, sondern aus dem Gegenwärtighaben eines unabgehobenen Worüber, eines bestimmten unabgehobenen Tatbestandes, wird durch die Abhebung des Als-was, des Knarrens, des Sitzens, zugleich erst das Wovon, Theätet, der Wagen, zur Hebung gebracht. Der Weg läuft gerade nicht vom Subjekt über die Kopula zum Prädikat, sondern vom vorgegebenen Ganzen zur Hebung dessen, was wir nachher Prädikat nennen, und damit erst zur eigentlichen Hebung des Subjekts.

⁵⁹ Heidegger, *GA* 17, p.25: Was charakterisiert den *logos apophantikos* als *einen*? Er ist *eines offenbarmachend (hen délon)*, d.h. die Bedeutungsfunktion des *legein*, worin ein Seiendes als Daseiendes aufgezeigt wird, bestimmt die Einheitlichkeit eines Seienden.

⁶⁰ Aristoteles, *DI*, 16b27: Λόγος δέ ἐστι φωνή σημαντική...

⁶¹ Aristoteles, *DI*, 17a23: ἐστι δὲ ἡ ἀπλή ἀπόφανσις φωνή σημαντική ... - zie 18a13

⁶² Aristoteles, *DI*, 17a16: Ἔστι δὲ εἷς λόγος ἀποφαντικός ἢ ὁ δηλῶν ...

⁶³ Heidegger, *GA* 21, p.129: Der Aussagesatz wird von A als das Reden bestimmt, das wahr oder falsch sein kann. Wahrheit auf der einen Seite und Wahrsein oder Falschsein auf der anderen sind ganz verschiedene Phänomene.

Dat is een onheldere term waarin het onthullende karakter van de uitspraak verhuld raakt: *waarheid* kan niet verhelderd worden met het onbegrijpelijker woord *waarde*.

Wat *zijn* waarden? Je hebt *feiten*, en wat we daar niet onder kunnen brengen, ja, dat zijn hele andere dingen, dat noemen we dan *waarden*. Dat zijn dingen die niet *zijn*, maar *gelden*. Wie vertelt mij wat *dat* is?

En toch: *daar* zoeken de analytische filosofen hun laatste toevluchtsoord in de tsunami van de verwetenschappelijking.⁶⁴

Tenzij zij aanvaarden dat waarden hier niets anders zijn dan overlevingsinstrumenten. Maar dan is er niets filosofisch aan hun mededelingen.

Het OF opent een ruimte, waarbinnen *vervolgens* uitspraken waar of onwaar kunnen blijken te zijn.⁶⁵

Dat de weg te smal is voor mijn auto – dat heeft al van zich blijk gegeven.

Daarom kan de propositie daarover waar zijn of niet.

Een propositie articuleert iets dat al lang is gegeven – als ongearticuleerd geheel.

De wereld die van zich blijk geeft deelt *al lang* in waarheid en onwaarheid, op haar eigen manier.

Ik kan een propositie uiten over iets dat mij daarvoor al misleid heeft met betrekking tot wat het is.

De Rijk zegt hiertegenover:

Wanneer van een door ieder gerespecteerd persoon bij zijn binnentreden wordt gezegd: 'Daar komt crimineel [x] binnen', is de reactie: 'Dat is niet waar'

⁶⁴ Nuchelmans, *WT*, p. 16: Er zal aannemelijk moeten worden gemaakt, dat er naast de vele aspecten van de taalverschijnselen die reeds door de desbetreffende empirische wetenschappen als de hunne zijn opgeëist, nog een zienswijze mogelijk is waarop de analytische filosofie met enig recht patent kan nemen. Nuchelmans denkt dat de 'notie van geldigheid' hier een van de 'meest serieuze kandidaten' is.

⁶⁵ Heidegger, *GA*, 29/30, p.493: Um aber über die Angemessenheit dessen, was der *logos* aufweisend sagt, bzw. über Unangemessenheit zu entscheiden, genauer, um überhaupt in diesem 'entweder-oder' sich verhalten zu können, muß der redend aussagende Mensch im vorhinein einen *Spielraum* haben für das vergleichende Hin-her des 'entweder-oder', der *Wahrheit oder Falschheit*, und zwar einen Spielraum, innerhalb dessen schon das Seiende selbst, darüber es auszusagen gilt, offenbar ist. Darin liegt ein Wesentliches: Der *logos apophantikos* stellt – wie oben gezeigt – nicht nur nicht den Bezug zum Seienden her, er stellt nicht einmal diese Offenbarkeit des Seienden her.

*inadequaar. Hier blijkt nog eens dat conceptualiseren en categoriseren als zodanig nog niets met beweren ('zinsvorming') van doen hebben.*⁶⁶

Moet je het er maar bij laten wanneer er smaad en belediging over je wordt uitgestort, niet via een *uitspraak* maar via een *benaming* die immers waar noch onwaar kan zijn?

Het maakt natuurlijk *niets uit* of je iemand impliciet dan wel expliciet een crimineel noemt.

Het onderscheid tussen 'Daar komt een drugsbaron binnen' en 'Daar komt x binnen. Hij is een drugsbaron' is in de praktijk irrelevant.

Je kunt dan ook *in beide gevallen* rustig antwoorden: 'Maar *x is* geen drugskrimineel. Hij heeft zijn geld verdiend met hennep voor touw, niet voor joints. Wat je daar zegt is niet waar.'

Omgekeerd: de waarheid van een uitspraak heeft niets te maken met afbeelding, uitbeelding of representatie.

De vraag of een uitspraak past op de werkelijkheid berust op misleidende beeldspraak uit het domein van de theorievorming over het voor de hand liggende. Een dop past al dan niet op een fles. Maar een uitspraak past nergens op of in.

Wanneer zij binnen de handelingscontext succes heeft, dan spreek ik adequaat.

Waarheid als *adaequatio* is in geen velden of wegen te bekennen.

Wel het *dêloun*, dat kan onthullen *en* verhullen en zo de mogelijkheid geeft, van succesvolle en falende tekenen *en* van succesvolle en falende *uitspraken*.

Heidegger zegt: het onthullen als *dêloun*, dat *is* waarheid in Griekse zin, *alêtheia*.⁶⁷

Hier gaan de wegen uiteen.

Heidegger: het is onmogelijk om waarheid of onwaarheid aan de propositie te binden.

Alêtheia is primair.⁶⁸

De Rijk over alêtheia:

⁶⁶ De Rijk, *RT*, p. 72N

⁶⁷ In *GA* 24, p.309 stelt Heidegger *alêtheuein* gelijk aan *dêloun*.

⁶⁸ Heidegger, *GA* 65, p.358: Daß die Aussage *der Ort* der "Wahrheit" wird, ist mit das Befremdlichste in ihrer Geschichte, trotzdem uns das für geläufig gilt.

*Even in the earliest uses, there is no trace of a Heideggerian notion of “the things themselves emerging from their ‘hiddenness’ or ‘uncoveredness’ (‘Unverborgenheit’)”.*⁶⁹

Op het eerste gezicht heeft De Rijk gelijk: waarheid en onwaarheid, zegt Aristoteles in de *Metaphysica*, bevindt zich in het *denken*, *niet* in de *dingen*.⁷⁰

Maar let op: dat betreft die waarheid *die ook onwaar kan zijn*.

Dat is de dianoëtische of propositionele waarheid.

Maar die is alleen maar een afgeleide van de echte waarheid.

Die bevindt zich *niet* in het denken.⁷¹

Zoveel wordt in de tweede fase van de taalomwending duidelijk: waarheid is niet van het denken of vernemen en evenmin van de dingen, maar van de dingen zoals zij van zich blijk geven in het denken of vernemen, in een ALS dat te danken is aan de taal.

Hierop loopt de taal van Aristoteles vooruit, wanneer duidelijk wordt dat de waarheid van *beginselen* niet dianoëtisch is, maar een directe wederzijdse aanraking van vernemen en verschijnen.

In sommige gevallen is het kennen het ding zelf – wanneer het gaat om het wezen ervan.⁷²

De Rijk, die vanuit zijn eigen semantisch gezichtspunt zeker weet dat namen met waarheid niets te maken hebben, onderkent dat de primaire waarheid bij *Aristoteles* ‘ontisch’ is: iets laat zich zien zoals het is.

*At the outset one should notice the clear association between alêthês-alêtheia and physis. The term alêtheia ... meaning that which really is in the outside world. By to alêthes, then, that specific character should be understood which pre-eminently causes a thing to be.*⁷³

In het vernemen geeft de aard der dingen zelf direct van zich blijk.

⁶⁹ De Rijk, *A 1*, p. 128-9.

⁷⁰ Aristoteles, *Met* 1027b26: οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ ψεῦδος καὶ τὸ ἀληθὲς ἐν τοῖς πράγμασιν ... ἀλλ’ ἐν τῇ διανοίᾳ.

⁷¹ Aristoteles, *Met* 1027b27: περὶ δὲ τὰ ἀπλᾶ καὶ τὰ τί ἐστὶν οὐδ’ ἐν τῇ διανοίᾳ.

⁷² Aristoteles, *Met* 1074b36-1075a6.

⁷³ De Rijk, *A 2*, p. 7.

Hoewel in *De Interpretatione* alle nadruk ligt op de apofantische waarheid is niettemin het van zich blijk geven van de dingen in de directe aanraking ervan *primair*.⁷⁴

Hoe *dit* onder te brengen in de *golden rule*?

In de *Metaphysica* betreft *alêtheia* primair de direct verneembare, onverdeelde eenheden in het over en weer van zijn en denken.⁷⁵

Ook de waarheid van zaken die verbonden en gescheiden worden (dus de apofantische of propositionele waarheid) is voor Aristoteles uiteindelijk ontisch. Niet doordat jij denkt dat je wit bent ben je wit, maar wij, als degenen die het zeggen, spreken de waarheid doordat jij wit bent.⁷⁶

De Rijk zegt:

*To disclose a thing's quiddity is different from showing that it is the case. So the definition reveals what a thing is, quidditatively, i.e. by itself, but a proof makes clear that this attribute applies, or does not apply to it.*⁷⁷

Is er enige aanleiding om *alêtheia* te reserveren voor wat propositioneel bewijsbaar is, en deze titel te onthouden aan de naamgeving, die *disclose[s] a thing's quiddity*, en *reveals what a thing is*?⁷⁸

⁷⁴ De Rijk, *A 2*, p. 303 spreekt over *Met Th 10*, where the two types of truth, 'ontic truth', and the foregoing 'truth *qua* stated in mind' or 'apophantic truth', are contrasted.

... ontic truth is a real feature of 'what is', and whenever the simple 'what is' of things – whether focussed on its subsistency or after any coincidental mode of being – is under examination, we *eo ipso* are touching (grasping) the real thing, and error is out of the question.

⁷⁵ Aristoteles, *Met 1051b33ff*: Τὸ δὲ εἶναι ὡς τὸ ἀληθές, καὶ τὸ μὴ εἶναι ὡς τὸ ψεῦδος, ἐν μὲν ἔστιν, εἰ σύγκειται, ἀληθές· τὸ δ' εἰ μὴ σύγκειται, ψεῦδος. Τὸ δὲ ἔν, εἴπερ ὄν, οὕτως ἔστιν· εἰ δὲ μὴ οὕτως, οὐκ ἔστιν.

⁷⁶ Aristoteles, *Met 1051b7vv*: Οὐ γὰρ διὰ τὸ ἡμᾶς οἶεσθαι ἀληθῶς σε λευκὸν εἶναι εἰ σὺ λευκός, ἀλλὰ διὰ τὸ σὲ λευκὸν εἶναι ἡμεῖς οἱ φάντες τοῦτο ἀληθεύομεν.

⁷⁷ De Rijk, *A 1*, p. 666.

⁷⁸ Heidegger trekt in 1964, wellicht onder invloed van *Friedländers* kritiek dat *alêtheia* van oudsher alleen betrekking heeft op *verba dicendi*, alles in wat hij tot dan toe gezegd heeft: '... muß erkannt werden, daß die *Alêtheia*, die Unverborgenheit im Sinne der Lichtung von Anwesenheit sogleich und nur als orthotês, als die Richtigkeit des Vorstellens und Aussagens erfahren wurde' (GA 14, p. 87). Dit retireren was geheel onnodig. Terwijl bij Homerus en Hesiodus *Alêtheia* alleen slaat op *verba dicendi*, is dat bij auteurs als Pindarus en Herodotus niet het geval.

Boeder hierover: '... der Bereich der *alêtheia* ist fortan nicht mehr beschränkt auf das Miteinandersein von Wissenden und Nichtwissenden, sondern sie kennzeichnet fortan auch das Verhältnis des Wissenden zu seinem Gewußten bzw. Wißbaren. Die Bindung an das Sagen entfällt für die *alêtheia*... (FW, p. 111-12).

De Rijk houdt staande: *naming (appellation) has as such nothing to do with truth.*⁷⁹

De mythologie van het onderscheid tussen betekenis en waarheid.

Onnodig – wanneer je ziet wat er bij *Aristoteles* gebeurt:

*As to the metaphysical investigation into the **true nature** of things, it is only whenever they are brought up by **appellations** after that **true nature** ('in their own right' or 'in virtue of themselves'), that the metaphysician will find what he is after. If, on the other hand, **non-essential appellations** are used, the investigation will **run aground** right from the start.*⁸⁰

*De hele Aristotelische filosofie als categoriale benoeming berust op het vermogen tot ontsluiten, disclose, entbergen.*⁸¹

Dat zijn niet de filosofische kleren van de semantische keizer, maar vormt *de* aanwijzing naar de mogelijkheid van nadenken temidden van de *linguistic turn*.

Inderdaad, zowel bij Plato als bij Aristoteles is er de tendens om het *pseudos*, de onwaarheid, te binden aan de *logos* respectievelijk aan de *logos apophantikos*.⁸²

Dan kunnen tekenen niet onjuist zijn.

Maar – en dat blijkt in de *Cratylus*, in de *Sophistes*, en ook bij Aristoteles: namen *kunnen* verkeerd zijn. De Rijk ziet dit, wat Aristoteles betreft: ook *assertibles* kunnen waar of onwaar zijn.⁸³ En namen.⁸⁴

⁷⁹ De Rijk, *A 2*, p. 409

⁸⁰ De Rijk, *A 2*, p. 195-6

⁸¹ De Rijk, *A 1*, p. 665: the *definiens* **discloses** a thing's quiddity, without *proving* that it applies to something, whereas an *apodeixis* *proves by means of a 'middle'* that a certain attribute applies to something. *A 1*, p. 666: To **disclose** a thing's quiddity is different from showing that it is the case. So the definition **reveals** what a thing is, quidditatively, i.e. by itself, but a proof makes clear that this attribute applies, or does not apply to it.

⁸² Heidegger, *GA 34*, p. 319: Das Sich-versehen ist ein Nicht-treffen, ein Verfehlen des zukommenden *Prädikates*. Das Nicht-treffen ist ein Verfehlen der rechten *Richtung*: ein Un-richtig-sein. Das sich-versehende *An-sehen* des Begegnenden (als Sokrates) ist ein un-richtiges *An-sprechen* des Begegnenden. Unrichtigkeit im *Prädikat* heisst Unrichtigkeit des *Aussagens*. So kommt Platon dazu, das Wesen des *pseudos* zu fassen als Unrichtigkeit des *logos*, der Aussage. Der *logos* wird so zum Sitz und Ort des *pseudos*. Das Wesen der Un-wahrheit ist nun Un-richtigkeit und wird aus dem Charakter des sich versehenden Vorbeisehens zu einem Charakter des *logos*, der Aussage. Die Unwahrheit aber ist das Gegenteil zur Wahrheit; demnach muss auch die Wahrheit den Sitz im *logos* haben. Also ist Wahrheit Richtigkeit des *Aussagens* (Arist. *Met Th 10*, 1051b3-5).

⁸³ De Rijk, *A 1*, p. 126 over Aristoteles, *Phys V 1*, 225a21: a **false assertible** conveying a pragma that is not, or cannot be, the case, in which elements which do not go together are combined, or elements which are in fact combined are disconnected.

⁸⁴ De Rijk spreekt met betrekking tot Aristoteles' categorieën van 'erroneous categorization and false identification of a particular': *A 1*, p. 161.

Namen bestaan niet als voorwerpen maar als *verhouding* tussen mij en datgene wat dankzij een naam mij verschijnt of verhuld blijft.

Zie je dat namen niet theoretisch zijn en niet praktisch, maar onthullend, dan merk je dat de metafysica je altijd buiten de wereld heeft gehouden zoals die onthuld wordt door een *echte* naam.

Een naam was representant, dus een *voorstelling*.

Je zag door je namen heen alleen je voorstellingen van de dingen, niet de dingen zelf.

Dit *lijkt* te staan aan het begin van *De Interpretatione*: de dingen in de stem zijn symbolen van de dingen in de ziel, en die geven pas de werkelijkheid weer.

Dankzij de omwenteling van de taal zie ik dat ik dit nu anders kan lezen.

De Interpretatione betreft niet het stemgeluid (*phônê*) maar *ta en têi phônêi*: de dingen zelf, *zoals* die van zich blijk geven in de stem.

Net zo betreft *De Interpretatione* niet het geschrevene (*ta grammata*), maar datgene wat in het schrijven van zich blijk geeft: *ta graphomena*, oftewel de dingen zelf, *zoals* ze geschreven worden.

Aristoteles' *pathêmata* – dat blijken nu de dingen zelf te zijn, zoals zij jou tegemoet treden binnen je tekengebruik.⁸⁵

De namen waarin dat gebeurt – dat zijn geen conventies en geen afbeeldingen, maar zij vormen de betekeniswereld die de dingen de gelegenheid geeft van zich blijk te geven, zoals ze zelf zijn of niet.

Een naam onthult en verhult – datgene wat er is.⁸⁶

⁸⁵ Heidegger, *GA 21*, p.167: Uebersetzt man *pathêmata* als Vorstellungen und versteht man darunter seelische Zustände, dann kann man leicht herauslesen: in der Seele sind Zustände derselben, Psychisches, als Bilder von Dingen, die nicht in der Seele selbst sind.

...*pathêmata*, das was begegnet und als Begegnendes hingenommen wird, Affektion in einem weiten Sinne. Und *homoiômata* besagt das Angeglichene, was *homoiôs echei*, was als Begegnendes so ist wie das Seiende selbst... nicht handelt es sich um irgendwelche Angleichung eines seelsischen Zustandes an ein physisches Ding Ditzelfde bij De Rijk, *A 1*, p. 65: *pathêmata tês psychês* – i.e. things (states of affairs) *qua conceived of*...

⁸⁶ Ruijgh, *R*, p. 68 over *onoma*: ... le nominatif ne sert qu'à mentionner sans plus une entité, du moins dans son emploi le plus fondamental ; noter qu'à cet égard, le terme *onomastikê* (*onomazein* 'nommer, mentionner'), dont *nominativus* est un calque, est particulièrement heureux. Or, dans la conversation la plus élémentaire, c'est-à-dire celle qui concerne la situation immédiate, tant au point de vue local qu'au point de vue temporel, la 'phrase nominative' sert pratiquement à signaler la présence de l'entité désignée par le 'nom'. Ainsi, les phrases *Sôkratês, kuôn, thalatta* servent pratiquement à signaler la présence actuelle des entités en question dans l'espace visible au locuteur et à l'interlocuteur, c'est-à-dire dans le 'petit monde' de la conversation.

Pseudo

Wat is de grote aanwijzing dat waarheid betekenis en propositionele waarheid *omvat*?

Dat tekenen *onwaar* kunnen blijken te zijn, dat wil zeggen *incorrect*, zoals zoveel handelingen.

Onwaarheid is *niet* voorbehouden aan de beweerzin.

De onware beweerzin – een variant van de tekenonwaarheid die weer een variant is van het incorrecte handelen.

In hoeverre kunnen *volgens Aristoteles* namen onwaar zijn?

Aristoteles onderscheidt daar twee vormen van dwaling (*hamartia*): aan de ene kant *pseudesthai*, dat hoort bij de uitspraak.

In het andere geval, bij namen, is er de mogelijkheid dat de vastgelegde naamgeving overtreden wordt.⁸⁷

Maar er is meer. Filosofie is betekenisgeving, *sêmeinein* van datgene wat evident is, klaarblijkelijk, *phaneron*.

Dat gebeurt bij Aristoteles via categorisering, vaststellen wat iets naar zijn aard is.

Daar kan het spaak lopen. Een naam kan iets wezenlijks zeggen, maar ook iets accidenteels – *en zo zijn doel missen*.⁸⁸

Het loopt *ook* mis wanneer filosofische naamgeving via *uitspraken* gebeurt.

Beide vormen van naamgeving zijn, in de termen van De Rijk, *improper* – dus, in gewoon Nederlands, *onwaar*.⁸⁹

Dit alles neemt niet weg dat de taal van de metafysica dwingt om onbetwistbare en evidente beginselen te vinden voor het bouwwerk van het kennen.

⁸⁷ Aristoteles, *Top*, 109a31: Καὶ οἱ τοῖς ἀλλοτρίοις ὀνόμασι τὰ πράγματα προσαγορεύοντες, οἷον τὴν πλάτανον ἄνθρωπον, παραβαίνουσι τὴν κειμένην ὀνομασίαν. Zie De Rijk, *A 1*, p. 509.

⁸⁸ De Rijk (*A 2*, p. 150) noemt de *schēmata tēs katégorias figures of appellation*, which are as many diverse ways of calling up the outside things, serve to name them after their distinct ontic aspects. The most appropriate name is the one that hits the mark in grasping the thing's quiddity or 'what-it-precisely-is'.

⁸⁹ De Rijk, *A2*, p. 307: two improper ways of naming (appellation) have been discarded: to wit, in *Met E 2-3*; the one in which they are brought up in their capacity of coincidental being (*to on to kata symbebēkos*), and, in *E 4*, the way in which we use the phrase *to on* to refer to states of affairs in which the outside things are involved owing to our framing statements about *pragmata*, i.e. the outside things, including their appurtenances; in other words, apophantic being (*to on hōs alēthes*).⁹

Die dwang bepaalt de mythologie van het onderscheid van betekenis en waarheid. Filosofen gaven, wanneer zij benoemden, zulke onwankelbare en wezensinzichten, berustend op direct vernemen, *nous*. Die *konden* niet onwaar zijn.

In de omwenteling van de taal is dit alles verdampt.

Overal waar geleefd wordt heeft het leven betekenis en tot die betekenis behoort: het kan goed aflopen of verkeerd, je kunt correct calculeren of incorrect.

Een nachtvlinder komt op een lamp af en verbrandt.

Hij oriënteert zich op de maan en calculeert verkeerd, want hij houdt de lamp voor de maan. Hij bevindt zich in een *onwaarheid*.

Daar hoeft de vlinder niet voor na te denken, geen bewustzijn te hebben, geen beelden, geen oordeel.

Dat de vlinder zich vergiste blijkt uit zijn leven en sterven.

Bij jou ligt dat niet principieel anders.

Een voetballer geeft een pass af die afbuigt naar de tegenstander. Hij maakte een inschattingsfout. Hij heeft iets ‘gedacht’ wat ‘niet waar’ bleek te zijn. Maar hij dacht nergens aan.

Ik ben verdwaald in een bos. Ik dacht naar het noorden te lopen, maar ik liep in een cirkel.

Ik dwaal – of deze dwaling in een propositie wordt verwoord of niet is secundair.

In mijn handelingen kan ik mij vergissen, de plank mislaan, mijn doel voorbijschieten, afdwalen, verdwalen, van het rechte pad afgaan, mij in de luren laten leggen, uit de koers raken, uit het lood geslagen worden, stranden, mislukken, falen, de verkeerde richting opgaan, ongelijk hebben, de boot missen, vergeten, mij verrekenen,

Dat alles zijn variaties van de ‘onwaarheid’ – *er klopt iets niet*.

Wat? Ik zie iets aan voor wat het niet is. Iets verschijnt als wat het niet is.

Onwaarheid is de heerschappij van het ALSOF over mijn leven.

Dat is de zin van tekenen *en van uitspraken die zelf tekenen zijn*: zij openen een ALS dat een ALSOF kan blijken te zijn.

Zoals in het leven alles correct kan zijn of incorrect, zo gaat het ook met de *levenstekenen*.

Betekeningen die zich bevinden in hoofden of metafysische werelden – die zijn er niet.

Maar de wereld is vol sporen.

Die hebben *alles* te maken met waarheid en onwaarheid in de zin van incorrectheid.

Ieder teken is voortdurend onderhevig aan de mogelijkheid van misverstand.

Veel tekenen *zijn er* om de omstanders te misleiden.

Mijn overleven in de tekenwereld hangt af van mijn vermogen tot misleiding, mimicry, verhulling, bedrog, indruk maken, afschrikken, overbluffen, doen alsof.

Ogen op de vleugels van een vlinder.

De staart van een pauw.

De epauletten op een uniform.⁹⁰

De waarheid en onwaarheid van een propositie is een variant van de waarheid en onwaarheid van tekenen.

Het onderscheid tussen waarheid en betekenis, voor zover het zin heeft, is secundair.

De waarheid en onwaarheid van tekenen: het vermogen om iets te onthullen om daarbinnen iets te verhullen.

Vandaar dat het primaire woord voor ‘waarheid’ is: alêtheia, on-verhuldheid.

Het woord ont-hulling omvat betekenis en ‘propositionele waarheid’.⁹¹

Het Griekse woord dat duidt op onwaarheid, *pseudos*, is niet gebonden aan uitspraken. Het is het ALSOF, alles wat een valse schijn aan zich heeft, wat zich anders voordoet dan het is.

In de *Ilias* zegt Nestor dat er voor de Grieken geen hoop op terugkeer uit Troje is

...πρὶν καὶ Διὸς αἰγιόχοιο
γνώμεναι εἴ τε ψεῦδος ὑπόσχεσις, εἴ τε καὶ οὐκί.⁹²

... alvorens wij ook te weten zijn gekomen of de belofte van de aegisdragende Zeus een valsheid is of niet.

⁹⁰ Zie Oudemans e.a., *NM*, p. 146.

⁹¹ Maar *GA* 15, p. 396: *Alêtheiê* wird durch Unverborgenheit übersetzt. Diese Uebersetzung ist wortgenau. Was in diesem Wort genannt wird, hat noch nichts mit der *Wahrheit* zu tun; es ist wichtig, das zu betonen. Im Gegenteil, hier geht alles auf das Unverborgene zurück, welches das Da bedeutet, das der Mensch zu sein hat.

⁹² Homerus, *Ilias*, B 348.

Een valse belofte is iets anders dan een onware uitspraak, net als vals geld.

Toch delen ze in het *pseudos*: *sich verstellen*, je vertonen als wat je niet bent, verhelen.⁹³

Ook bij Aristoteles is *pseudos* geenszins gebonden aan de beweerezin.

De *Metaphysica* kent drie betekenissen van *pseudos*, waarbij de eerste in twee onderdelen uiteenvalt.⁹⁴

1. a. Er is een *pseudos* in de dingen: sommige kunnen onmogelijk bestaan: de kwadratuur van de cirkel. Ofwel iets ligt niet bij elkaar (*mê sygkeisthai*), of het is onmogelijk dat het bijeengebracht wordt (*adunaton ... syntethênai*).
1. b. Het andere geval. Daar gaat het om pseudodingen. Die verschijnen wel, maar in een alsof, zij verschijnen van nature niet zoals zij zijn of niet zijn, zoals de illusie-schilderkunst en dromen.⁹⁵
2. Naast pseudodingen is er ook de *logos pseudês*. Dat is een uitspraak of een naamgeving die niet geeft wat iets is – een alsof.
3. Tot slot de valse mens. Degene die zoveel mogelijk valse dingen zegt, door een *phantasia pseudê* te laten ontstaan. De valse mens: een variant van het valse ding.⁹⁶

De Rijk reduceert dit alles voor hem zelf tot de propositie.

De gedachte dat dingen zelf onwaar kunnen zijn wil er bij hem niet in. Dat moet iets mentaals wezen.⁹⁷

Ook dat tekenen zelf onwaar kunnen zijn kan hij niet aanvaarden. De onwaarheid van een teken zit *in the eye of the beholder*.⁹⁸

De mogelijkheid van het *pseudo* ligt in de dingen zelf, zoals zij zich verhouden tot degenen die ermee omgaan.⁹⁹

⁹³ Heidegger, *GA* 54, p.48: *Pseudos* ist ein ver-stellendes Verbergen, das "Verhehlen" im engeren Sinne.' *GA* 19, p.602: ein Nicht-Aufdecken im Sinne des Verbergens, des Verstellens, des Davorstellens von etwas vor etwas, des Nicht-Sehenlassens.

⁹⁴ Aristoteles, *Met*, D 29, 1024b18ff.

⁹⁵ Aristoteles, *Met*, D 29, 1024b 22: τὰ δὲ ὅσα ἔστι μὲν ὄντα, πέφυκε μέντοι φαίνεσθαι ἢ μὴ οἷά ἐστιν ἢ ἂ μὴ ἔστιν, οἷον ἢ σκιαγραφία καὶ τὰ ἐνὸπνια

⁹⁶ Zie Heidegger, *GA* 17, p. 31.

⁹⁷ De Rijk, *A2*, p. 145-6: ... in spite of the fact that both *alêtheia* and *pseudos* have ontological connotations, the *hôs* device in the formulas *to hôs alêthes on* and *to mê on hôs pseudos* serves to confine them to the mental domain of belief and assumption.

⁹⁸ De Rijk, *A2*, p. 127: It is easily seen, then, that their being a falsehood does not concern their real occurrence as a sign, but that which they are referring to (or claiming to refer to). The interpreter should avail himself of this precious hint for correctly grasping the purport of this chapter: a falsehood is a mental state of affairs that is not actually the case in the outside world.

Zie ook *A2*, p. 129, waar De Rijk probeert de waarheid en onwaarheid van de dingen weg te verklaren.

*Ieder handelen is ook pseudohandelen.*¹⁰⁰

Wanneer *pseudos* duidt op iets dat verheeld wordt – zal het tegendeel ervan, *alêtheia*, dan *niet* aangeven wat onthuld wordt, zich laat zien zoals het is?

Topografie

Sinds het begin van de filosofie zijn grammaticale indelingen vast komen te liggen: iedereen denkt te weten wat een naamwoord is en wat een werkwoord, wat een uitspraak is en wat een vraag.

Je kijkt naar uitspraken als dingen die voor de hand liggen en je denkt dat die zijn opgebouwd uit kleinere eenheden die iets anders betekenen.

Bij Plato en Aristoteles bestaan deze vaste grammaticale indelingen nog niet - goddank. Vandaar de mogelijkheid om bij de grammaticale vanzelfsprekendheden van vandaag te gaan *nadenken*.

Τὰ μὲν οὖν ὀνόματα αὐτὰ καὶ τὰ ῥήματα ἔοικε τῷ ἄνευ συνθέσεως καὶ διαιρέσεως νοήματι, οἷον τὸ ἄνθρωπος ἢ τὸ λευκόν, ὅταν μὴ προστεθῇ τι.¹⁰¹

De namen zelf en de toeschrijvingen ook lijken op het vernemen zonder samenbrengen en scheiden, zoals mens of wit wanneer er niets wordt bijgeplaatst.

Aristoteles onderscheidt de woorden waaruit een zin of uitspraak is opgebouwd van de zin of uitspraak zelf: dan wordt er iets aan toegevoegd (namelijk ‘zijn’).

Binnen de woorden waaruit een uitspraak is opgebouwd maakt hij weer onderscheid.

Eenzijds zijn er *onomata*, tekenen waarvan de delen niet zelf nog eens betekenis hebben, maar die geen aanduiding bevatten van de tijd.

⁹⁹ Heidegger, *GA 17*, p. 32: ... wo die Möglichkeit der Täuschung also nicht primär in einer verkehrten Auffassung liegt, sondern im Seienden selber.

¹⁰⁰ Heidegger, *GA 17*, p. 34-5: Wie sind die drei Bedeutungen von *pseudos* voneinander abhängig? ... *Pragma*, der Mensch und *logos* sind *drei Hinsichten*, die ein *eigentümliches Grundphänomen* ansprechen, das von A nicht gesehen war.

...*Das faktische Dasein des Sprechens als solchen ... ist die eigentliche Quelle der Täuschung.* ... In der Faktizität der Sprache liegt die Lüge.

¹⁰¹ Aristoteles, *DI*, 16a13.

Anderzijds *rhêmata*, tekenen die mede de tijd aanduiden. Die beduiden altijd dingen die *over iets anders* gezegd worden: ἔστιν ἀεὶ τῶν καθ' ἑτέρου λεγομένων σημείων.

Bedenk: dit zijn geen vaste categorisering van woordsoorten, zoals die vandaag de dag vigeren.

Een *rhêma* is bijvoorbeeld een *onoma*, wanneer het op zichzelf wordt gezegd.¹⁰²

Ook bij Plato is het onderscheid tussen *onoma* en *rhêma* er niet een van woordsoorten, maar van gebruik.¹⁰³

Na de omwenteling van de taal is het duidelijk: wat zinnen, naamwoorden en ‘werkwoorden’, in onderscheid met uitspraken, *lijken te zijn*, dat hoeven ze allermint te zijn.

Alles hangt af van de praktijk van de taal.

Iemand roept *vuur*.

Wat daar de betekenis van is, dat blijkt uitsluitend uit het gebruik binnen een onthulde context.

Het *kan* een naam zijn, wanneer iemand vraagt naar de Nederlandse vertaling van *feu*.

Maar er zijn andere mogelijkheden.

Ik ben de eerste die ziet dat een huis in brand staat.

Vuur!

Dat is voor de omstanders informatief, qua levensbetekenis een uitspraak.

Het ‘naamwoord’ *vuur* kan optreden als ‘werkwoord’.

Ik roep mijn bediende, wuivend met mijn sigaar, en zeg *vuur!*

Wanneer ik iets ‘noem’ kan dat toch nieuwe informatie toevoegen.

Kijk daar, de drugshandelaar!

Wanneer ik iets ‘beweer’ kan dat toch een ‘benoemen’ zijn: *Daar heb je die man! Die is veroordeeld voor drugshandel.*

¹⁰² Aristoteles, *DI*, 16b20.

¹⁰³ De Rijk, *PS*, p. 274: So the same word may be called *onoma* or *rhêma* according to whether it is considered in either its entity-referring, including its descriptive function (*onoma*), or its co-descriptive function (*rhêma*).

De mogelijkheid om namen en uitspraken, betekenis en waarheid te onderscheiden blijkt dankzij de omwenteling van de taal *niet in woordsoorten* te liggen.

Wat is de grond van de gedachte dat in een uitspraak een beweeglijk predicaat wordt toegeschreven aan een vastliggend subject, dat er een verschil is tussen naamwoorden en werkwoorden en dat er een onderscheid is tussen uitspreken en benoemen?

Dat het spreken *legein ti kata tinos* is.

Iets wordt gezegd. *Daar gaat het om.*

Maar het moet *ergens over* gezegd worden. Dat wordt bekend verondersteld en onbesproken meegenomen – dat is al onthuld.

Waarover het spreken gaat, dat blijft hetzelfde.¹⁰⁴ Die weg daar, in Florence.

Vervolgens geef ik daarover informatie: dat hij smal is.

Omdat je datgene waarover je spreekt als vanzelfsprekend onthult, *daarom* denk je dat hier sprake is van iets blijvends dat in de loop van de tijd tegenstrijdige, dus beweeglijke eigenschappen kan krijgen, een *hypokeimenon* of *subjectum*.

Wanneer ik iets zeg, dan ga ik daarin twee kanten op.

Enerzijds maak ik iets duidelijk, maar ik ga er verder niet op in. Anderzijds ga ik verder, en lever daar commentaar op.

Eerst open ik een punt van discussie, ik laat het verschijnen.

Vervolgens bepaal ik dat nader – ik articuleer het onthulde.

Het kernonderscheid binnen het spreken is dat tussen *topos*, het onthullen van het onderwerp (De Rijk: *you bring it up for discussion*), en *commentaar*: het vergroten van mijn inzicht.¹⁰⁵

Dat zijn de twee richtingen waarin je propositioneel spreekt: *topic* en *comment*.¹⁰⁶

Plato merkt het op in de *Sophistes*:

Spreken, van welke snit ook, is een onthullen (*dêlôma*).

¹⁰⁴ De Rijk, *A 1*, p. 99: In point of fact, that which anything is ‘said of’ is that attribute’s ‘substrate’.

¹⁰⁵ De Rijk, *PS*, p. 305: ... it seems indispensable to reject, at the outset, any Aristotelian view of substance, as it is almost unavoidably suggested by the noun-verb, or subject-predicate structure. ... Plato in no way recognises what was to become, from Aristotle on, the prevailing view in logic and grammar that the substantial entity (*hypokeimenon*) exists in its own right as the bearer of a number of properties, the existence of which is completely dependent upon that of their bearer... Zie *PS*, p. 203.

¹⁰⁶ De Rijk, *PS*, p. 78 spreekt van: Plato’s vital distinction between the topic (*onoma*) part of the logos and its comment (*rhêma*) part, a distinction that plays the key role in his solution to the problem of falsehood (263A11-D5).

Maar er is daarbinnen onderscheid tussen een *onoma* en een *rhêma*. Dat is het onderscheid tussen een *dêlôma pragmatos* (het duidelijk maken van de zaak die in het geding is) en een *dêlôma praxeôs*: datgene wat de zaak die onthuld is nader bepaalt.¹⁰⁷

Hiermee is de weg vrijgemaakt om te zien hoe ik als *filosoof* spreek.

Niet door commentaar te geven op een gespreksonderwerp. Daarvoor ben ik niet geoutilleerd. Mijn filosofisch spreken is geen *Erweiterung*, maar stil blijven staan bij een *topos*, dus topografie of topologie.¹⁰⁸

Dankzij de heerschappij van de propositie is nooit duidelijk geworden hoe dat moet: topografie is geen *Erweiterung*, dus niet toetsbaar, dus niet informatief, maar puur nominaal. Daar *kon* geen waarheid ontstaan. Bij Plato zowel als bij Aristoteles was datgene wat je toevoegt (*peri tinos*) waar *of* onwaar, maar datgene wat je te berde bracht (*tinou*) *niet*.¹⁰⁹

Dankzij de omwenteling van de taal is de wereld inmiddels een andere: er zijn geen vaste subjecten.

Hoe onweerlegbaar laatste waarheden of betekenissen ook lijken te zijn – binnen onze wereld zijn ze op drift geraakt.

Iedere vanzelfsprekendheid kan omvergeworpen worden.

Dat is nadenken *nu*: paden bewandelen die worden aangeduid door wegwijzers waar ALS en ALSOF niet te scheiden zijn.

¹⁰⁷ Alleen *onomata* en alleen *rhêmata* leveren nog geen *logos* op. Er moet sprake zijn van een *kerannumi* (262c). Dan passen de woorden en is er sprake van een *symplokê* (262c).

¹⁰⁸ Dit is geen noemen, maar een noemend spreken. Daarvan zegt Heidegger (*GA 29*, p.470): Bei der bloßen Nennung gehe ich nicht von einem zum anderen über, sondern das Denken hält sich bei etwas auf und bleibt dabei stehen, es meint das Genannte selbst. Das Denken ist nicht *durchlaufend*. Entsprechend hält der, der solche Worte hört, inne (*êremêsen*), er ruht bei dem, was genannt wird, er geht nicht fort zu einem andern in der Weise des Fortgangs a ist b.

¹⁰⁹ De Rijk, *PS*, p. 208 over *Soph 263A11-D5*: ... every time the *peri* formula (*peri sou*) is used, the EV has in mind the assignment of a (true or false) *rhêma*, the *rhêma* being liable to a change of truth value. By the same token the corresponding *praxeis* are involved, as is clear from Plato's explicit reference to an earlier passage (256E6-7) ...

Secondly (*epeita* – C 5) the *hotou (tinou)* formula comes in and goes to work. The variable *praxeis* designated by the *rhêma* are no longer under consideration: rather it is the stable and indispensable thing (*ousia*) referred to by the *onoma* part with which the statement is concerned. This thing cannot possibly fail to be. No more talk, then, about *may be yes (true)* – *may be not (true)*, for the very existence of the statement is in question, then (263C9-11).

Filosofie

Filosofie, dat is mij niet mogelijk wanneer ik geen staat kan maken op *onderscheid*.

In het verleden was dat *ontologisch*.

Enerzijds de zijnden, anderzijds het zijn.

Enerzijds de dingen, anderzijds hun horizon.

Enerzijds de uitspraken, anderzijds de namen.

Enerzijds de woorden, anderzijds de grammatica.

Enerzijds het spel, anderzijds de regels

Enerzijds de feiten, anderzijds de semantiek.

Dit enerzijds-anderzijds, in al zijn varianten, implodeert zodra je probeert om het te vinden als iets dat weliswaar ergens zit, maar toch ongrijpbaar is omdat het geen ding is.

Wanneer je het onderscheid *ergens gaat zoeken* vind je het niet.

Als er onderscheid is, dan betreft het de taal. Waarom? Omdat de taal het element is waarin de dingen en ik elkaar tegemoet treden, zo, dat beide daarin van zich blijken geven of niet.

Een *enorm* misverstand betreft de plaats van Aristoteles' *De Interpretatione*.

Dit werk betreft *niet* waarheden of onwaarheden, maar *beweringen* die *waar of onwaar* kunnen zijn.

Het betreft *niet* de zaak van de filosofie, de wezens en de beginselen, kortom de *naamgeving*.

Dat is de grote aanwijzing naar de mogelijkheid van filosofie *nu*.

Die is gevonden door De Rijk – indirect in navolging van Heidegger (via Prauss).

Plato, zo is duidelijk geworden, kent überhaupt de beweerezin niet.¹¹⁰

¹¹⁰ De Rijk houdt Heidegger verre van zich omdat deze het onderscheid tussen noemen en uitspreken niet zou kennen (bij voorbeeld in *ILS*, p. 23-25 en *A 2*, p. 27N over *Heideggerian obscurity*), terwijl zijn hoofdthese dat Plato en Aristoteles de propositie onbekend is en dat naamgeving primair is aan Heidegger zelf ontleend is, via de *trait d'union* Gerold Prauss.

De Rijk denkt dat Heidegger het onderscheid tussen zeggen en noemen niet kent, terwijl dat de kern is van diens methode. Zie *SZ*, p. 220: De filosofie betreft die *Kraft der elementarsten Worte*.

Zie ook Heidegger, *VS*, p. 65: In der einfachen Nennung lasse ich das Anwesende sein, was es ist. Zweifellos schliesst die Nennung den ein, der nennt, - aber das Eigentümliche der Nennung ist gerade, dass der Nennende in sie nur eingeht, um selbst vor dem Seienden in den Hintergrund zu treten. Dann ist das Seiende reines Phänomen.

An der Aussage dagegen nimmt der, der aussagt, teil, indem er sich einschaltet, - und er schaltet sich ein als derjenige, der sich über das Seiende beugt, um über es zu sprechen.

Ook nadat hij in de *Sophistes* had gezien dat waarheid alleen aan een *logos* toekomt die is opgebouwd uit een *onoma* en een *rhêma*, ook toen was een *logos* geen uitspraak, maar een uitgewerkte naam.¹¹¹

Plato bracht iets ter sprake als zichzelf, als wat het altijd al was¹¹² - benoemend.¹¹³

Met betrekking tot *Aristoteles*: Het heeft er de schijn van dat die de voorloper is van de empirische wetenschapsbeoefening: hij lijkt nieuwe eigenschappen toe te kennen aan vastliggende onderwerpen, en wel zo dat dit toekennen waar of onwaar kan blijken te zijn.

Maar Aristoteles gaat het, zoals alle Grieken, om inzicht in hoe het is en hoe het niet anders kan zijn.¹¹⁴

Wat dat voor soort kennis is?

Uiteraard die van het wezen, het *eidōs* van een ding.

Hoe dat gevonden wordt?

Door de juiste formulering te vinden, zodanig dat iets van zich blijkt geeft, zo ALS het is, wat de Rijk noemt: de qua-formule.¹¹⁵

Aristoteles' kennen is categoriseren. Categorieën, dat zijn manieren waarop de dingen worden aangesproken.¹¹⁶ Zij zorgen voor de essentiële namen waarbinnen de dingen hun *topos* krijgen, hun plaats en hun horizon.¹¹⁷

Als naamgeving is de Aristotelische kennis: topografie en geen *Erweiterungsurteil*.¹¹⁸

¹¹¹ De Rijk, *PS*, p. 274: *onoma* calls up something and puts it before the mind and *rhêma*, being itself a one-word, or more-than-one-word expression, completes the descriptive value of the *onoma*.

¹¹² Volgens Prauss, *PE*, p. 117: ... besteht für Platon auch Erkenntnis nicht darin, Eigenschaften, Verhaltens-Weisen von etwas zu entdecken und auszusagen (Prädikation), sondern in einer Art identifizierender Bestandsaufnahme, ... eine bestimmte Theorie des Identifizierens.

¹¹³ De Rijk, *PS*, p. 274: ... the two taken together form a more complete semantic identification of the thing under discussion.

¹¹⁴ De Rijk, *RT*, p. 9-10

¹¹⁵ De Rijk, *RT*, p. 34-38.

¹¹⁶ De Rijk, *A I*, p. 378: ... these formal distinctions to be made about one and the same thing are decisive in order to acquire insight into its proper nature and to describe it appropriately, in accordance with the particular ontic aspect one has in mind for the sake of a special discussion or proof about it.

¹¹⁷ De Rijk, *A I*, p. 369: Aristotle is analysing names and seemingly sentence predicates taken as names. ... Since being as such (*to on hêi on*) is to be looked for in the everyday world, his most pressing problem is to grasp the everyday things' proper nature *qua beings*. In this search, naming plays the decisive role. The solution to the problem consists in finding the most appropriate ('essential') name to be assigned to each and every thing – a name that focusses precisely upon the thing's proper being-ness.

¹¹⁸ De Rijk, *A2*, p. 195-6: It appears that, as usual, A is dealing with particular entities of the outside world, by whatever appellations they in fact are called up, an essential or a coincidental one, or just by their proper names. How these things are named, what appellations are used to talk about them, is of great significance, as will be clear from now on. As to the metaphysical investigation into the true nature of things, it is only whenever they

Aristoteles' 'weten' en de hedendaagse wetenschap zijn incommensurabel.

Aristoteles wist het wel: het filosofisch spreken is niet apofantisch, het geeft een *horismos*. Het maakt een omtrekkende beweging, schetst een horizon waarbinnen iets van zichzelf blijf kan geven, zo, ALS het is.

Filosofie: iets zien als zichzelf (x als x - *to on hêi on*), in een wezensbepaling die allerminst hol of tautologisch is.¹¹⁹

Wanneer filosofie naamgeving is, dan is zij in Aristotelische zin nooit of te nimmer propositioneel – nooit *apofantisch*.

De apofantische logos betreft *zaken die anders kunnen zijn*. Anders is het zinloos om met Aristoteles te zeggen dat de *apophansis* de beweeglijkheid van een *rhêma* nodig heeft. Apofansis is het zeggen *van iets anders*, niet van het zelfde, zoals dat in echte filosofie gebeurt.

Filosofie betreft daarentegen datgene wat *nooit* onwaar kan zijn omdat het onveranderlijk is.

120

Dus: *niets van wat in Aristoteles' De Interpretatione staat over waarheid en betekenis heeft betrekking op filosofie* omdat dit werk uitsluitend de waarheid van de *logos apophantikos* betreft.¹²¹

are brought up by appellations after that true nature ('in their own right' or 'in virtue of themselves'), that the metaphysician will find what he is after. If, on the other hand, non-essential appellations are used, the investigation will run aground right from the start.

¹¹⁹ Heidegger, *GA* 19, p. 510: Ein *horos* soll ja gerade etwas in seinem Sachgehalt aufklären, so dass dabei bezüglich dessen, was aufgeklärt wird, etwas sachlich Relevantes, Neues, gesagt wird. Andererseits soll dieser *logos* als *horos*, als Definition, ein solcher sein, der nicht etwas Beliebigen vom Seienden aussagt hinsichtlich seiner Beziehung auf anderes, sondern Bestimmungen, die in ihm selbst liegen. Dieses Problem des Ansprechens von etwas als es selbst, das mehr ist als eine blosse Identitätssetzung, hat Aristoteles zum ersten Mal gesehen und herausgestellt Met Z 4. Dort macht er die fundamentale Entdeckung, dass es ein *legein* gibt als *legein ti kath' hauto*, ein Ansprechen von etwas an ihm selbst, und zwar so, dass dieses Ansprechen nicht einfach eine leere Tautologie ist, wie die Nennung des Antisthenes, sondern dass in diesem *legein ti kath' hauto* zugleich das Angesprochene aufgedeckt wird in dem, was es ist.

¹²⁰ Aristoteles, *Met Th*, 1051b11: τὰ δ' ἐνδέχεται τὰναντία ... περὶ μὲν οὖν τὰ ἐνδεχόμενα ἡ αὐτὴ γίγνεται ψευδῆς καὶ ἀληθῆς δόξα καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός, καὶ ἐνδέχεται ὅτε μὲν ἀληθεύειν ὅτε δὲ ψεῦδεσθαι. Maar in de filosofie gaat het om heel andere zaken: 1051b15: περὶ δὲ τὰ ἀδύνατα ἄλλως ἔχειν οὐ γίγνεται ὅτε μὲν ἀληθῆς ὅτε δὲ ψεῦδος, ἀλλ' αἰεὶ ταῦτ' ἀληθῆ καὶ ψευδῆ.

¹²¹ De Rijk, *A 1*, p. 80: Aristotle's theory of statement-making only concerns 'de tertio adiacenti' assertions whose assertibles are a compound of notions from *different* categories which refers to a coincidental unit of a substrate and its attribute(s).

Weidemann, *DI*, p. 154: Die nicht an Verbindung und Trennung geknüpfte "noetische Wahrheit" [vgl. Ammonios 27, 27-33], die Ar. in *Met E* 4 und *Th* 10 [1027b 27-29, 1051 b 17-1052 a 4; vgl auch *De An* III 6, 430a 26-28] der Wahrheit des bejahenden und verneinenden "dianoetischen" Denkens gegenüberstellt [vgl.

Het is *onmogelijk* om, wat Heidegger in *Sein und Zeit* is gebeurd, het apofantische van de logos te identificeren met het *déloun*.¹²² Dat heeft het misverstand in de hand gewerkt dat er een filosofische *logos* kan zijn en dat die *fenomenologie* kan heten.

Die weg is onbegaanbaar, want het filosofisch spreken is niet afhankelijk van de apofantische *logos*, maar van de topografie die erin verborgen is.

De macht van de taal in *De Interpretatione* heeft gezorgd voor de vrijwel onlosmakelijke verstrikking van de filosofie in de propositie – zeker sinds de onveranderlijkheid van beginselen in de semantische *melting pot* is geraakt.

Aristoteles: Beginselen – die verneem je onmiddellijk, die laten zich ook direct zien. Daar is geen *spreken over* in het geding, en dus ook geen doordenken (*dianoia*).¹²³

Vanwege de onmiddellijkheid ervan is er van bewijs, van apodicticiteit, geen sprake.¹²⁴

Waarheid is hier geen overeenstemming tussen het zien van het beginsel en het beginsel maar is primair het beginsel zelf.¹²⁵

Aristoteles maakt het onderscheid tussen wat helder (*saphes*) is en bekend (*gnôrimos*) *voor ons* tegenover datgene wat helder en bekend is *naar de natuur*.

Dat is alleen mogelijk wanneer waarheid primair betekent: zich laten zien – zodanig dat daar het kennen bij kan horen.¹²⁶

hierzu Oehler 1985: 151-158, 170-172, 176-186], bleibt im Rahmen der sprachlogischen Erörterungen von *DI* verständlicherweise unberücksichtigt.

¹²² Heidegger, *GA 2*, p. 32: *logos* als Rede besagt vielmehr soviel wie *déloun*, offenbar machen das, wovon in der Rede “die Rede” ist. *Aristoteles* hat diese Funktion der Rede schärfer expliziert als *apophainesthai*. Der *logos* läßt etwas sehen (*phainesthai*), nämlich das, worüber die Rede ist und zwar *für* den Redenden (Medium), bzw. für die miteinander Redenden. Die Rede “läßt sehen” *apo* ... von dem selbst her, wovon die Rede ist.

Heidegger ziet niet dat het mediale hier slaat op de spreker die zich bloot geeft.

¹²³ Aristoteles, *Met* 1027b27. Zie De Rijk, *A 2*, p. 146, Heidegger, *GA 2*, p. 44, *GA 19*, p. 183.

¹²⁴ Aristoteles, *An Post* I.3, 72b19: niet alle kennen is apodictisch, want die van het on-middellijke is niet-apodictisch. Ἡμεῖς δὲ φάμεν οὐτε πᾶσαν ἐπιστήμην ἀποδεικτικὴν εἶναι, ἀλλὰ τὴν τῶν ἀμέσων ἀναπόδεικτον ...

Onmiddellijk inzicht is wel degelijk kennis, wat De Rijk ontkent, omdat hij waarheid bindt aan uitspraken (op basis van *De Interpretatione*).

De Rijk, *A 1*, p. 726: The final chapter of the *Analytics* is about how we can apprehend the ‘starting points’ (*archai*) or ‘immediates’ (*amesa*) which are indispensable for any epistemonical proof to get off the ground. As early as in Book I, ch 3, A argued that not every knowledge is apodeictic, and opposed the awareness (*gnôsis*) of ‘immediates’ (*amesa*) to genuine knowledge (*epistêmê*).

De Rijk, *A 1*, p. 727: Aristotle does not speak of any acquiring ‘genuine knowledge’ (*epistêmê*) as far as starting-points are concerned. Dat staat in 72b19 expliciet *wel*.

¹²⁵ De Rijk, *A 1*, p. 743: Evidently, *nous* is used to stand not for the act of apprehension, but its objective content.

De Rijk wijst er naar: zowel bij Plato¹²⁷ als bij Aristoteles is *waar* primair datgene wat iets naar zijn aard is, datgene wat er voor zorgt dat het zo is en niet anders.¹²⁸

Is deze gedachte in de reductie van de semantiek van ontologie tot pragmatiek vernietigd, zoals De Rijk als vanzelfsprekend aanneemt - dwars tegen zijn eigen *golden rule* in?

Iets identificeren door er een naam aan te geven.

Na de *linguistic turn* gelooft niemand dat definities kennis opleveren.

De semantische filosofen dachten geen wezensinzichten te *kunnen* geven, maar dat ook niet te *hoeven*.

Maar de taal was anders dan zij dachten.

Zij bleek hun niet toe te behoren.

Er zit niets anders op dan dat ik mij *nu* wend tot Aristoteles, om te bezien of de filosofische grensafbakening mij in mijn tijd, *na* de linguïstische wending, op een *heel andere* manier kan aanspreken – niet als onveranderlijk beginsel, maar *wel* als *horismos*.¹²⁹

Het weer, opkomst en neergang van dier- en plantensoorten, vulkanische activiteit, meteoren, de jacht van het ene dier op het andere, de jaarlijkse groei van bomen, menselijke bewoning, vuurstenen, computers – dat alles laat sporen na.

Sporen zijn niet geestelijk en niet metafysisch. Zij zijn wat achterblijft wanneer de dingen verdwijnen.

Deze overblijfselen liggen stil.

Soms wanneer ik langslowp, komen ze tot leven. Ze bezetten mijn leven en denken, zij dimensioneren het.

¹²⁶ Aristoteles, *Phys* 184a 16 vv: wat *saphes* is en *gnôrimon têi physêi en pros hêmas*: ook al zien wij mensen het niet, toch is iets als zodanig duidelijker en helderder.

¹²⁷ De Rijk, *PS*, p. 283: truth and falsity are discussed ..., not in terms of its truth value as such, but in the framework rather of its representative character, viz. its ability to entity-reference or the designation of the states of affairs in the outside world.

PS, p. 346: *Alêtheia*, besides meaning 'truth', can also mean 'genuineness' or 'what is genuine or real'. Zie p. 347.

¹²⁸ De Rijk, *A2*, p. 7: At the outset one should notice the clear association between *alêthês-alêtheia* and *physis*. The term *alêtheia* ... meaning that which really *is* in the outside world. By *to alêthes*, then, *that* specific character should be understood which pre-eminently causes a thing to *be*.

A 2, p. 8: *to alêthes*: a particular thing's true nature.

¹²⁹ Heidegger, *GA* 18, p.13: Um zu zeigen, ... daß die Definition eine Verfallserscheinung ist, eine bloße Denktechnik, die einmal die *Grundmöglichkeit des Sprechens des Menschen* gewesen ist, gehen wir zu A[ristoteles] zurück.

Terwijl sporen mij sturen, leiden en verleiden blijven ze toch liggen. Ze worden er niet minder van dat zij mij bezetten.

Ook mijn filosofie is niets geestelijks, immaterieels, metafysisch of differentes.
Zij is een kwartslag gedraaid, de omwending naar de gedimensioneerde sporenruimte.
Deze is de topos van mijn denken, dat altijd een stap terug is, nooit een vooruit.

Plato's *paideia* als omwending van het menselijk leven, Heideggers *Kehre* (van het menselijk openstaan naar de wereld van betekenis zelf), de *linguistic turn* en Oudemans' *kwartslag*: dat alles is, temidden van afgronden van verschil, het zelfde.
Steeds gaat het om een stap terug of terzijde, niet om via een uitspraak tot een *Erweiterung* te komen, maar om de *Weite* te zien waarin je al verkeerde.
Deze weidsheid is de taal die mijn horizon uitmaakt.

Hoe ik van de tekentaal die mij omgeeft iets te weten kan komen wanneer ik er nooit of te nimmer een uitspraak over kan doen en wanneer het evenmin zin heeft om de betekenis van mijn woorden te gaan analyseren?

Wat is topografie?

Een woord is niet maar zo een woord.

Wanneer je een woord uitsprekt, in een geschikte context, dan roep je iets op, bij jouzelf of bij een ander, namelijk wat je daar benoemt.

Het kind dat *paard!* roept.

Een woord is *emfatisch* (*emphasis*), dat wil niet primair zeggen: nadruk krijgen, maar eerder: releveren – een woord *emphainei*, het laat iets blijken.

ALÊTHEIA.

Maar in het woord geeft terzijde nog veel meer van zich blijk: het *paremfatische*.

Een vervoegd werkwoord laat terzijde zien: persoon, getal, genus, tijd en modus.

En dat is nog maar de stille *grammatica*.

Ieder woord roept een *wereld* aan betekenis op.

Dit *paremfatische* opent de ruimte en de tijd waarbinnen de dingen en ik elkaar tegemoet treden.

OOK ALÊTHEIA.

De kwartslag van het denken: het niet ergens over hebben, maar merken dat je in je spreken tevoren gedreven bent door datgene wat je op het spoor denkt te zijn.

Een spoor dat jou aanspoort.

Je praat er niet over, maar nu geeft het in het ritme van je spreken zo van zich blijk als het is – maar *niet* zo dat je het er expliciet over hebt.

Vandaar dat Heidegger het filosofisch spreken niet een gebeuren noemt, maar een te beurt vallen, plaatsgrijpen, *Geschehnis*:

Het is alleen zinvol wanneer blijkt dat het geleid is door waar het schijnbaar over gaat – de sporenkolonie:

... wenn diese Frage gestellt wird, dann geschieht in diesem Fragen, falls es wirklich vollzogen wird, notwendig ein Rückstoß aus dem, was gefragt und befragt wird, auf das Fragen selbst. Dieses Fragen ist deshalb in sich kein beliebiger Vorgang, sondern ein ausgezeichnetes Vorkommnis, das wir ein Geschehnis nennen.¹³⁰

In een filosofische naam grijpt er niet alleen iets plaats met de spreker, maar ook met het besprokene: het openen van de wereld die het laat verschijnen.

Dat kan niet plaatsgrijpen zonder dat ik als filosoof iets *doe*.

Ik bewerkstellig daarmee niets, maar ik laat het toe dat de taal iets doet, namelijk iets naar voren laten treden als zichzelf.¹³¹

Dat is topografie.

Met een naam kan van alles gebeuren: bespreken, uitroepen, oproepen, vragen.

Filosofische naamgeving is topografisch: zij betreft de *verhouding* tussen wat er verschijnt en wat ik daarvan opvang, temidden van een betekeniswereld.

Dit alles geeft een aanwijzing naar een *filosofische* geschiedenis van de filosofie.

¹³⁰ Heidegger, *GA* 40, p. 7.

¹³¹ Heidegger, *GA* 38, p.125: Geschehen ist kein Vorgang, sondern *Ueberlieferung*; Ueberlieferung, die über uns hinausgreift, durch uns hindurchgreift, ist nur *so* anzueignen, daß wir sie eigens übernehmen und in ihr *selbst* sind. Damit wird auch verständlich, daß unsere Fragen nach dem Wesen von Sprache, Mensch, nach uns selbst, nach Volk und Geschichte – daß all diese Fragen *entscheidungsmäßig* bestimmt sind. Auch das Antworten hat den Charakter der Entscheidung. Die Aussage ist hier keine Feststellung, kein Ergebnis, das wir weitersagen oder für andere niederschreiben können (wir können das zwar, aber das ist ein bloßer Schein), sondern das Antworten ist hier immer das Hineinnehmen des Gesagten in das Sein und in die Entscheidung selbst, es ist ein *Verantworten*.

Wat was een groot filosoof?

Niet iemand die er diepe gedachten op nahield, niet iemand die daverende opinies opdiste, überhaupt niet iemand, maar een plaats waar de paremfatische ruimte van een verder onaantastbaar woord te bespeuren is.

Niet de opinies van Heraclitus over *Logos* en *logos* doen ertoe, maar het gegeven dat zijn tekst een wending laat zien in een woord dat nog altijd dat denken bepaalt dat ik *het mijne* pleeg te noemen.

De propositie is een nazaat van het woord *logos*. Ook bij Plato en Aristoteles laat dit woord een *linguistic turn* zien.

Wat soms nu mij nadenken mogelijk maakt is: mij laten bepalen door dit woord *logos* en beseffen dat dit woord paremfatischer kan zijn dan ik kan bedenken: bij iedere wending ervan blijven er onbemerkte sporen achter. Die zijn ondergestoven of uitgewist geraakt maar duiken soms onverhoeds op.

De *logos*, de vader van de propositie, stuurt mij deze richting op en geen andere, maar behoudt zich andere richtingen voor.

Wat als ik op zo'n voorbehoud stuit?

Filosofisch nadenken zou niet lukken wanneer er geen geschiedenis was van de woorden die het op gang houden.

Alleen binnen de geschiedenis van een groot woord (dat wil zeggen een woord dat de verhouding van zijn en mensenleven draagt) kan blijken welke sporen mijn denken aansporen en waar de beslissingen erover gevallen zijn.

Synthese en het ALS

Περὶ γὰρ σύνθεσιν καὶ διαίρεσιν ἔστι τὸ ψεῦδος καὶ τὸ ἀληθές.¹³²

Ἔστι δὲ εἰς λόγος ἀποφαντικός ἢ ὁ ἐν δηλῶν ἢ ὁ συνδέσμων εἰς ...¹³³

¹³² Aristoteles, *DI*, 16a 13

¹³³ Aristoteles, *DI*, 17a16

Omtrent samenstelling en scheiding is de onwaarheid en het ware.

Een enkelvoudige beweerzin is of zo dat zij een duidelijk maakt of een is door vereniging.

In het voorgaande is duidelijk geworden: Het stellen in de taal is geen bewerk-stelligen, maar laten staan, namelijk van het gestelde, als zodanig.

Thesis – iets laten verschijnen zoals het is.¹³⁴

Dat is alleen te zien wanneer het *déloun*-karakter van het poneren van zich blijkt heeft gegeven.

Dit talig stellen is *altijd* een samen-stellen.

De dingen komen samen met de taalgebruiker, eigenschappen komen samen met een drager, dingen komen samen onder een noemer of in een uitspraak.

Wat is de aard van dit samenstellen, dit verzamelen, deze *logos* als lezen, dus uitlezen, selecteren?

Ik verzamel strandspeelgoed in een netje.

Ik verzamel emmertje, schepje en bal onder de noemer *strandspeelgoed*.

De noemer is *geen* netje.

Wat is het onderscheid?

Van oudsher wordt het *is* van een beweerzin *koppelwerkwoord* genoemd.

Ik koppel treinstellen aan elkaar.

Ik koppel een predikaat aan een subject.

Maar een predikaat en een subject *kan* ik niet koppelen. Toen ik ging spreken *waren ze al een*.

Is kan geen koppelwerkwoord zijn.

Ik doe Russische poppetjes in elkaar.

Het grote poppetje omsluit het kleinere.

Ik denk dat de klasse van zoogdieren die van de eekhoorns omsluit: inclusie.

Maar er wordt niets omsloten.

Ik tel 5 taartpunten en voeg ze samen tot 5.

Aan de taartpunten verandert er door mijn samenstellen niets.

¹³⁴ Heidegger, *GA 79*, p. 110, *WhD*, p.1 22.

De eenheid van een taalsynthese is nooit of te nimmer het *product* ervan, maar stuurt haar tevoren, om zelf als zodanig van zich blijk te geven.

In de synthese wordt een richtinggevende eenheid gearticuleerd.¹³⁵

Bij Plato en Aristoteles wordt duidelijk: de aard van het stellen is *samenstellen*: *synthesis*, *symplokê*.

Wat is volgens *De Rijk hen sêmainein*: iets zo betekenis geven dat het een is?

Hij ziet *niet* het *dêloun*-karakter van het handelen dat hier in het geding is en denkt pragmatisch, zoals je over iedere andere handeling kunt denken.

Hij noemt *symplokê* en *synthesis* beide: *combinatie*, *verbinden*, het uitvoeren van een *operatie*.¹³⁶ Op dezelfde grond begrijpt hij het *hen sêmainein* als een eenheid die *gevormd* wordt.¹³⁷

De Rijk is de pragmatist die slechts ten halve gekeerd is door de *linguistic turn*.

Hij onderkent niet dat het *onmogelijk* is om de eenheid in het taalgebruik te beschouwen als *geproduceerde* eenheid.

Terwijl ik door de straatjes van Florence scheur overziet mijn bijrijder in een oogopslag de situatie: de weg die ik insla is te smal.

Het is bizar om te denken dat hij smalheid *samenvoegt* met de weg.

Hij articuleert de eenheid van de situatie die hem direct al duidelijk was, zij het alleen in omtrekken.

Deze articulatie is naar haar aard tegelijkertijd een samenballen *en* een scheiden ten opzichte van wat het *niet* is.

De weg blijkt in zijn smalheid, maar hij blijkt tegelijkertijd voor mijn auto ontoegankelijk te zijn: *niet* groot genoeg.

¹³⁵ Heidegger, *GA 29/30*, p. 457 over synthesis: Das *syn* meint ein Zusammen, eine Einheit, und zwar offenbar keine solche der Zusammenstückung, also eine *ursprüngliche* Einheit, die, früher als die Teile, eine Ganzheit ist.

¹³⁶ De Rijk, *A 1*, p. 115-6: *symplokê* and *synthesis* may stand for both the **combination** of two or more categorial notions (whether or not in an assertible) and the **linking up** of the assertoric **operator** ‘be’ with an assertible.

¹³⁷ De Rijk, *A 1*, p. 197: a **unity formed** by a substratum (*hypokeimenon*), which is signified by an *onoma*, **together with** its essential or coincidental attributes, referred to by *rhêmata*.

Dit blijkt in de taal van Aristoteles: de *logos* is een *synthesis* van dingen die al vernomen waren, alsof ze een waren.¹³⁸ Daarom kan alles wat *synthesis* heet even goed *diairesis* genoemd kan worden.¹³⁹

De eenheid van een uitspraak verschilt niet van die van een woord.¹⁴⁰

Plato's *Theaetetus*: het valt Theaetetus met betrekking tot getallen op dat de wortels ervan qua aantal onbegrensd zijn.¹⁴¹

Hij geeft ze namen. Daarmee voegt hij wortels samen en onderscheidt ze van andere zaken. Er ontstaat begrenzing binnen het onbegrensde.

Hoe gebeurt dat?

Niet door een synthese, maar door *sullabein eis hen*: De dingen worden samengenomen *in de richting van een*. Dit ene is tevoren bepalend voor het samennemen en geeft daarin van zich blijk.

Hoezo? Welnu, dit *overkwam hun: hēmin oun eisēlthe*.

Zo vindt Theaetetus de wortels: de vierkante getallen zijn wortels, de langwerpige niet.

Bij Plato heet denken *dialegesthai*. Dat is *niet* redeneren of het volgen van denkstappen. Het is het soort denken dat verenigt met het oog op een voorgegeven eenheid die zo ALS zodanig kan verschijnen.

Vandaar dat *dialegesthai* ook heet: *dianoeisthai*. *Noein* is het vernemen van eenheid.

Dianoeisthai is het doornemen van het waargenomene, met het oog op het verduidelijken van de eenheid ervan: geen samendenken maar *samenzien*, waaruit een naam kan ontstaan.¹⁴²

Wanneer je de aard van de vierkantsgetallen ziet, dan merk je dat ze dat altijd al geweest zijn.

Je synthese blijkt het behoud te zijn van vele dingen onder een eenheid die al heerste en nu naar voren treedt.¹⁴³

¹³⁸ Aristoteles, *DA* III 6, 430a27ff. Zie Heidegger, *GA* 19, p. 183.

¹³⁹ Aristoteles, *DA* 430b3. Zie Heidegger *GA* 55, p. 384 over *synthesis*: ... etwas wird von etwas ausgesondert, so zwar, daß das Ausgesonderte gerade zusammengebracht wird mit dem Angesprochenen.

¹⁴⁰ Vandaar dat Heidegger het apofantische van de *logos apophantikos* niet primair ziet in het zich-blootgeven van de spreker, maar daarin dat de beweerezin eenheid laat zien. Ten onrechte verbindt hij *apophansis* met *déloun*.

Zie *GA* 17, p.25: Was charakterisiert den *logos apophantikos* als *einen*? Er ist *eines offenbarmachend (hen délôn)*, d.h. die Bedeutungsfunktion des *legein*, worin ein Seiendes als Daseiendes aufgezeigt wird, bestimmt die Einheitlichkeit eines Seienden.

¹⁴¹ Plato, *Theaetetus* 147d-e.

¹⁴² Zie Plato, *Phaedrus*, 265d: Εἰς μίαν τε ἰδέαν συνορῶντα ἄγειν τὰ πολλαχῆ διεσπαρμένα, ἴν' ἕκαστον ὀριζομενος δῆλον ποιῆ, περὶ οὗ ἂν ἀει διδάσκειν ἐθέλη ... De alom verspreide dingen *samenzien* en naar een aanblik voeren, opdat hij ieder ding waarover hij altijd uitleg wil geven duidelijk maakt door het te omgeven.

In de beroemde vergelijking van de verhouding tussen waarnemen en denken met een leger (waarnemingen) dat, man voor man, tot stilstand komt (in begrippen) blijkt hetzelfde in Aristoteles' *Analytica Posteriora*.

Er worden *waarnemingen* opgedaan.

Die blijven behouden. Pas wanneer er *mnêmê* is, is het mogelijk om te spreken van *ervaring*. *Mnêmê* is geen herinnering, maar *behoud*. Immers, de *identiteit*, datgene waarin de waarnemingen als hetzelfde worden samengenomen, is noodzakelijk om van herinnering te spreken, maar die *is er nog niet*.

Het gaat erom: temidden van het behoud van het vele komt, onverhoeds en ongemerkt, de eenheid ervan op, van de ervaring en van het begrip.¹⁴⁴

Waarvandaan? Dat is *nu* te zien. Uit de aanspraak van de *taal*.

Het eigenaardige van de taal als *onthullingsoperator*: alleen wanneer ik al verzameld geraakt ben valt er *voor mij* iets te verzamelen of te verenigen.

Dat is de betekenis van de filosofie *nu*: afgewend raken van de heerschappij van de beweerzin, die als zodanig deel uitmaakt van het leven als overleven.

Overleven en beweren – dat vindt plaats binnen een betekenishorizon die mij meeneemt en wegneemt en waar ik al dan niet aan beantwoord.

De taal is geen afbeelding en geen instrument. Zij is überhaupt niet iets dat ik gebruik, maar de vreemde omgeving die mijn ervaren en denken in een naam verzamelt of ook met lege handen achterlaat.¹⁴⁵

¹⁴³ Plato, *Phaedrus*, 249b: δεῖ γὰρ ἄνθρωπον ξυνιέναι κατ' εἶδος λεγόμενον, ἐκ πολλῶν ἰὸν αἰσθήσεων εἰς ἓν λογισμῷ ξυναιρούμενον· τοῦτο δ' ἐστὶν ἀνάμνησις ἐκείνων... Een mens moet immers bevatten wat besproken wordt overeenkomstig een aanblik. Wat uit vele gewaarwordingen wordt verzameld in de richting van één door het verwoorden – dat is de anamnese ervan ...

¹⁴⁴ *An Post*, 100a3: Ἐκ μὲν οὖν αἰσθήσεως γίγνεται μνήμη, ὥσπερ λέγομεν, ἐκ δὲ μνήμης πολλάκις τοῦ αὐτοῦ γιγνομένης ἐμπειρία· αἱ γὰρ πολλὰ μνήμαι τῷ ἀριθμῷ ἐμπειρία μία ἐστίν. Ἐκ δ' ἐμπειρίας ἡ ἐκ παντὸς ἡρεμήσαντος τοῦ καθόλου ἐν τῇ ψυχῇ, τοῦ ἐνός παρὰ τὰ πολλὰ, ὃ ἂν ἐν ἅπασιν ἐν ἐνῇ ἐκείνοις τὸ αὐτό, τέχνης ἀρχὴ καὶ ἐπιστήμης Dus uit gewaarwording ontstaat behoud, zoals wij dat noemen, en uit behoud, wanneer het vaak plaatsvindt, ervaring; want het behoud dat qua aantal veelvuldig is, is een ervaring. En uit ervaring – ofwel alles wat in het geheel rust heeft gevonden in de ziel, het ene naast het veelvuldige, ontstaat het ene dat in alle aanwezig is als hetzelfde, de oorsprong van praktisch inzicht en kennis ...

¹⁴⁵ Heidegger, *GA 12*, p. 229: Fassen wir, was jetzt zu sagen versucht sei, als eine Folge von Aussagen über die Sprache, dann bleibt es bei einer Kette unbewiesener, wissenschaftlich unbeweisbarer Behauptungen. Erfahren wir dagegen den Weg zur Sprache aus dem, was sich unterwegs mit dem Weg begibt, dann könnte eine

Soms is zo'n naam *echt*, dat wil zeggen: aangeduid door de taal zelf: *Wir erblicken nur das, wovon wir selber schon angeblickt sind.*

Filosofie – dat zijn geen menselijke denkbeelden, maar de sporen van de taal die soms dankzij hun verenigend vermogen gearticuleerd raken in een naam, aangeduid door een voormalig denker.

De vraag is niet of jij iets kunt beginnen met de filosofie, maar of zij iets met jou begint, wanneer je je ermee inlaat.

Als de taal met jou iets begint, *dan* is de *linguistic turn* een omwending van jouw denken en van jou zelf, en daarmee een *echte* omwenteling van de taal – die van zich blijk geeft bij jou, zonder zich zelf prijs te geven.

Wat noemen is, na de echte omwending van de taal?

Deze vraag – een wat-is vraag – kan na deze omwending niet maar zo rechtstreeks beantwoord worden.

Hoewel het uitspreken in de Griekse filosofie eigenlijk een noemen is, moet het omgekeerde *in de eerste plaats* gezegd worden: het Griekse noemen is gebonden aan het uitspreken, aan het direct, zonder omwegen zeggen hoe het is.

Na de echte omwending van de taal is dat niet langer mogelijk: de taal is groter dan wat er voor mij te benoemen valt.¹⁴⁶

Noemen kan niet meer van mij uitgaan.

Wanneer ik een naam zoek, dan kan ik hoogstens *roepen*.

Of er dan een naam komt of niet, dat is van mij niet afhankelijk, maar van de taal zelf, die de mijne niet is.

Wanneer ik roep, dan hoor ik soms de echo van mijn roep.

Hier is het andersom: wat ik roep, dat blijkt, wanneer het lukt, de echo te zijn van het woord dat het mijne draagt.¹⁴⁷

Vermutung erwachen, in der uns fortan die Sprache befremdend anmutet und unser Verhältnis zu ihr als *das* Ver-Hältnis bekundet.

¹⁴⁶ Heidegger, *GA* 15, p. 336: Nennen bedeutet im Griechischen immer im vorhinein schon Aussagen; und Aussagen heisst etwas als etwas kundmachen.

¹⁴⁷ Heidegger, *GA* 7, p. 182: Wenn wir das Ding in seinem Dingen aus der weltenden Welt wesen lassen, denken wir an das Ding als das Ding. Dergestalt andenkend lassen wir uns vom weltenden Wesen des Dinges angehen. So denkend sind wir vom Ding als dem Ding gerufen. Wir sind - im strengen Sinne des Wortes - die Be-Dingen.

In mijn noemen als benoemd-woorden *blijft* de naam zichzelf voorbehouden.

Literatuur

- H. Boeder, FW Der frühgriechische Wortgebrauch von *Lógos* und *Alétheia* ," *Archiv für Begriffsgeschichte*. *Bausteine zu einem Historischen Wörterbuch der Philosophie* 4: 82-112 (1959).
- R.Carnap ESO Empiricism, Semantics, and Ontology, in R. Rorty (ed.) *The Linguistic Turn*, Chicago etc., 1967.
- M.Heidegger GA *Gesamtausgabe*, Frankfurt 1975ff.
- I.Kant KrV *Kritik der reinen Vernunft*, Akademie Ausgabe.
- G. Nuchelmans WT *Wijsbegeerte en taal*, Amsterdam 1976.
- Th.C.W.Oudemans EF *Echte Filosofie*, Amsterdam 2007.
- Th.C.W.Oudemans e.a.NM *Over de natuur van mensen*, Amsterdam 1983
- G. Prauss PE *Platon und der logische Eleatismus*, Berlin 1966.
- W.V.O.Quine ML *Methods of Logic*, London 1952.
- L.M. de Rijk A1 *Aristotle Semantics and Ontology, vol. 1*, Leiden etc. 2002.
- L.M. de Rijk A2 *Aristotle Semantics and Ontology, vol. 2*, Leiden etc. 2002.
- L.M. de Rijk EP Enkuklios Paideia – A study of its original meaning, *Vivarium* III, Assen 1965.
- L.M. de Rijk ILS Ist Logos Satz? – Zu Heideggers Auffassung von Platos Stellung „am Anfange der Metaphysik, in Fresco etc. (eds.), *Heideggers These vom Ende der Philosophie*, Leiden 1984.

- L.M. de Rijk PS *Plato's Sophist*, Amsterdam etc. 1986.
- L.M. de Rijk RT *De rol van de taal in het empirisme van Aristoteles (384-322 v.Chr.)*, Amsterdam 2004.
- C.J.Ruijgh R A review of: Ch.H.Kahn, *The verb 'be' in Ancient Greek*, *Lingua* 48 (1979), p. 43-83.
- C.J. Ruijgh VF Sur la valeur fondamentale de εἶναι: une réplique, *Mnemosyne*, ser.4 :37 :3/4 (1984) p. 264.
- I. Sluiter GT The Greek Tradition, in: Van Bekkum cs (eds.) *The Emergence of Semantics in four linguistic Traditions*, Amsterdam 1997.
- Van Vroonhoven Filosofie en de logos apophantikos van Aristoteles, Ba scriptie, Leiden 2009.
- H. Weidemann DI Aristoteles, Peri Hermeneias. *Uebersetzt und erläutert*, Berlin 1994.
- L. Wittgenstein PU *Philosophische Untersuchungen*, diverse uitgaven.
- L. Wittgenstein Tr *Tractatus logico-philosophicus*, diverse uitgaven.